

”Asiakas koki olevansa taiteilija”

Luovien menetelmien käyttö erityistä tukea tarvitsevien osallisuuden lisäämiseksi

Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Sosionomikoulutus, Hämeenlinnan korkeakoulukeskus

Syky 2020

Hannah Hatakka

Roosa Hirvonen

Tekijät	Hannah Hatakka ja Roosa Hirvonen	Vuosi 2020
Työn nimi	”Asiakas koki olevansa taiteilija” – Luovien menetelmien käyttö erityistä tukea tarvitsevien osallisuuden lisäämiseksi	
Ohjaaja	Jana Vyborna-Turunen	

TIIVISTELMÄ

Tämä toiminnallinen opinnäytetyö käsitteli asumisyksikössä asuvien erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisäämistä luovien menetelmien avulla. Opinnäytetyön tilaaja oli erityisasumisyksikkö Pihlajalinna Uniikki Hämeenlinna. Aihe valikoitui kiinnostuksesta edistää erityistä tukea tarvitsevien kokemaa osallisuutta ja yhteisöllisyyttä luovien menetelmien avulla.

Opinnäytetyössä tehtiin asumisyksikön asukkaiden kanssa yksikön seinälle yhteisöllinen taideteos ja samalla tutkittiin osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemukseen vaikuttavia tekijöitä. Luovilla menetelmillä pyrittiin rohkaisemaan asukkaita tekemään itsenäisiä päätöksiä, ilmaisemaan itseään ja tätä kautta lisäämään heidän kokemuksiaan osallisuudesta ja yhteisöllisyydestä. Toiminnallisella osuudella selvitettiin, miten ohjaaja voisi toiminnallaan edistää asukkaiden osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksia luovia menetelmiä käyttäen.

Aineistonkeruumenetelmänä työssä käytettiin asumisyksikön ohjaajille tuotettua kyselyä osallisuudesta ja yhteisöllisyydestä. Lisäksi tutkijat havainnoivat toiminnan aikana työskentelyä samoista näkökulmista. Toiminnallisesta osuudesta tuotettua aineistoa analysoimalla saatiin luotua taulukko, jota esimerkiksi kehitysvammaisten tai autismin kirjon henkilöiden kanssa työskentelevä ohjaaja voi käyttää työkaluna toiminnan suunnittelussa.

Avainsanat Kehitysvammaisuus, autismin kirjo, osallisuus, yhteisöllisyys, luovat menetelmät

Sivut 62 sivua ja liitteitä 3 sivua

Authors	Hannah Hatakka & Roosa Hirvonen	Year 2020
Subject	“Client felt like an artist” – Use of creative methods to increase participation for those with special needs	
Supervisor	Jana Vyborna-Turunen	

ABSTRACT

This practice-based Bachelor’s thesis examines how to use creative methods in order to increase the participation and communality of people with special needs, living in housing units. The Bachelor’s thesis was commissioned by Pihlajalinna Uniikki Hämeenlinna and the topic was selected because of an interest to increase the experiences of participation and communality among people with special needs.

The thesis consisted of creating a communal artwork with the residents. The artwork was hung on the wall of the housing unit. During the process, factors influencing the experience of participation and communality were analyzed. The aim was to encourage the residents to make independent decisions and express themselves by using creative methods, thus increasing their experience of being part of the community. Through the practice-based part of the study it was clarified how an instructor can enhance the residents’ experience of participation and communality by using creative methods.

The data were collected through a survey among the employees of the housing unit. In addition, the behavioral aspects were monitored during the art project. The obtained data were analyzed and developed into a chart, which can be utilized as a tool by instructors when they plan activities for people with special needs.

Keywords Intellectual disability, autism spectrum disorder, participation, communality, creative methods

Pages 62 pages and appendices 3 pages

Sisälllys

1	Johdanto	1
2	Luovat menetelmät erityissosiaalityössä	4
2.1	Pihlajalinna Erityisasumispalveluiden Uniikki-yksikkö	4
2.2	Kehitysvammaisuus.....	5
2.3	Autismin kirjo	7
2.4	Erityistä tukea tarvitsevien osallisuus.....	8
2.5	Yhteisöllisyys asumispalveluissa	10
2.6	Luovat menetelmät.....	11
2.7	Toiminnallinen opinnäytetyö	12
2.8	Aiempiä tutkimuksia aiheesta.....	13
3	Opinnäytetyön lähtökohdat	15
4	Tutkimuskysymykset ja aineistonkeruumenetelmät	17
4.1	Opinnäytetyön tutkimuskysymykset	17
4.2	Kysely aineistonkeruumenetelmänä.....	18
4.3	Havainnointi aineistonkeruumenetelmänä	21
5	Taideprojektin kuvaus	23
5.1	Taideprojektin ideointi ja toimintasuunnitelman teko.....	23
5.2	Toiminnallisen osuuden valmistelu	24
5.3	Toiminnallisen osuuden toteutus ja aineiston kerääminen	27
6	Aineiston analysointi	34
7	Tutkimustulosten tulkinta	38
7.1	Osallisuuden tarkastelu.....	38
7.1.1	Osallisuuden edistäminen ohjaajien näkökulmasta	38
7.1.2	Asukkaan kokemus osallisuudesta havainnoinnin näkökulmasta	41
7.1.3	Osallisuudesta eri aineistonkeruumenetelmillä saatujen tulosten vertailu	43
7.2	Yhteisöllisyyden tarkastelu	45
7.2.1	Yhteisöllisyyden edistäminen ohjaajien näkökulmasta	45
7.2.2	Asukkaan kokemus yhteisöllisyydestä havainnoinnin näkökulmasta	47
7.2.3	Yhteisöllisyydestä eri aineistonkeruumenetelmillä saatujen tulosten vertailu	48
8	Pohdinta	50
8.1	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus.....	50

8.2 Tutkimuksen hyödyntäminen ja jatkotutkimukset	52
8.3 Työskentelyn sujuminen	54
Lähteet.....	55

Kuvat, taulukot ja kaavat

Kuva 1 Valmisteltu näkösuoja	26
Kuva 2 Maalattu näkösuoja	28
Kuva 3 Revityt lakanat	29
Kuva 4 Pujotellut lakanat.....	30
Kuva 5 Avajaisaljat.....	32
Kuva 6 Avajaisten juhlapöytä	32
Kuva 7 Valmis työ seinällä taideavajaisissa	33
Taulukko 1 Osallisuuden kyselyiden raakahavaintojen esiintymismäärä vastauksissa ..	35
Taulukko 2 Yhteisöllisyyden kyselyiden raakahavaintojen esiintymismäärä vastauksissa	36
Taulukko 3 Havainnoinneista nousseet raakahavainnot.....	37
Taulukko 4 Havainnoinneista nousseet raakahavainnot yhteisöllisyydestä	37
Taulukko 5 Ohjaajien täyttämistä kyselyistä nousseet osallisuuden teemat	39
Taulukko 6 Havainnoinnista nousseet osallisuuden teemat.....	42
Taulukko 7 Keinoja, millä tavoin osallisuutta voidaan edistää.....	44
Taulukko 8 Ohjaajien täyttämistä kyselyistä nousseet yhteisöllisyyden teemat	45
Taulukko 9 Havainnoinnin kautta yhteisöllisyyden teemat	47
Taulukko 10 Keinoja, millä tavoin yhteisöllisyyttä voidaan edistää	49

Liitteet

Liite 1	Osallisuuden kyselylomake
Liite 2	Yhteisöllisyyden kyselylomake

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön aiheena on tarkastella kehitysvammaisten ja autismin kirjon kuuluvien henkilöiden osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksia taideprojektin kautta.

Kehitysvammaisten kokemus osallisuudesta ja yhteisöllisyydestä tarvitsee usein ulkopuolista tukea, mutta se on lähtöisin kehitysvammaisesta ihmisestä itsestään. Oleellista kehitysvammaisen osallisuuden kokemuksessa on, että kehitysvammaisen ihminen muuttuu toiminnan kohteesta aktiiviseksi oman elämänsä toimijaksi ja tekijäksi. (Tukiliitto, n.d.a)

Kehitysvammaisten osallisuutta tukevat käytännöt ovat sosiaalialalla viime vuosina vakiintuneet, mutta esimerkiksi Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan (2017) tekemän kyselyn mukaan 577 vastaajasta 317 koki osallisuuden toteutuvan joko huonosti tai melko huonosti (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2018, s. 27). Haluamme opinnäytetyön avulla vaikuttaa kehitysvammaisten osallisuuden kokemukseen ja itseilmaisuuksiin. Suomessa on otettu vuonna 2016 käyttöön YK:n vammaissopimus, mistä ei ole vielä kulunut kovin pitkä aika. Vammaissopimuksessa painotetaan yhdenvertaisuutta ja vammaisen henkilön mahdollisuutta osallistua ja olla osallinen. (Invalidiliitto, n.d.) Yhtä lailla vuonna 2012 hallitus teki kehitysvammaisten laitosasumisesta päätöksen, joka tarkoittaa, että vuoteen 2020 mennessä laitoksissa ei asuisi enää yksikään kehitysvammaisen. Tällä esimerkiksi varmistetaan kehitysvammaisten osallisuuden ja oikeuksien toteutumista. (Verner, 2017a) Opinnäytetyö on siis ajankohtainen, koska tällä hetkellä eletään niin sanotussa murrosvaiheessa, jolloin kehitysvammaisten osallisuus on enemmän esillä yhteiskunnallisesti. Myös yhteisöllisyys nousee puheenaiheeksi asumismuotojen muuttuessa.

Sosionomin ammatillisen osaamisen hyödyntäminen on olennaista tämän opinnäytetyön tekemisessä, sillä ohjaajina ja asiakkaan osallisuutta tukevana henkilöinä tarvitsemme tietoa ja taitoa osallisuuden huomioimiseen ja mahdollistamiseen. Koulutus on antanut meille ymmärrystä osallisuuden ilmiötä kohtaan ja se näkyy siten, että tunnistamme mahdollisuuksia kehittää asukkaan osallisuutta ja tiedostamme osallisuuden kokemuksen merkityksen asukkaan kannalta. Opinnäytetyö on toiminnallisesti toteutettu, ja siksi tarvitsemme toiminnallisessa osuudessa koulutuksessamme kulminoituvaa ohjaamistaitoa.

Opinnot ovat myös sisältäneet runsaasti luovia menetelmiä ja niiden hyödyntämistä asiakkaan osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamiseksi. Näkökulmina osallisuus ja yhteisöllisyys ovat tulleet tutuiksi opiskeluiden aikana. Olemme molemmat pitäneet luovien menetelmien hyödyntämisestä aiemmissa toiminnanohjauksissa, joten niiden käyttö valikoitui melko itsestään opinnäytetyön projektin toteutustavaksi.

Työn tilaaja on erityisasumispalveluyksikkö Pihlajalinna Uniikki Hämeenlinna, se tarjoaa tehostettua palveluasumista ihmisille, joilla on merkittäviä käyttäytymisen säätelyn ja elämänhallinnan haasteita. Pääsääntöisesti Hämeenlinna Uniikin asukkailla on kehitysvamman ja/tai autismin kirjon diagnoosi. Tilaajaa taideprojektiimme ei juuri tarvinnut etsiä, sillä työskentelemme molemmat ohjaajina kyseisessä yksikössä. Opinnäytetyö on toteutettu toiminnallisena, ja sen tarkoituksena on luoda yhteisön voimin yksikön seinälle ripustettava talon mallinen taideteos. Luovilla menetelmillä on tavoitteena rohkaista asukkaita tekemään itsenäisiä päätöksiä ja ilmaisemaan itseään sekä lisätä heidän tunnettaan osallisuudesta ja yhteisöllisyydestä. Idean syntymisen jälkeen tuntui luonnolliselta toteuttaa taideprojekti juuri Uniikissa. Yksikön sisäiset toimintatavat ja asukkaat ovat jo projektiin ryhtyessä entuudestaan tuttuja, mikä edistää projektin sujuvuutta kuten yhteistyötä ja viestintää. Lisäksi voimme luottavaisin mielin keskittyä itse projektiin ja sen aiheeseen intensiivisemmin, kun työskentelemme tuttujen ihmisten kanssa. Työn suunnitteluun annettiin melko vapaat kädet. Uniikista toivottiin, että työ olisi asukaslähtöinen ja mahdollistaisi kaikkien osallistumisen. Uniikin kanssa yhteistyössä ryhdyimme suunnittelemaan taideprojektia.

Koska asumisyksikkö on ollut toiminnassa vasta muutaman vuoden ja on siten suhteellisen uusi, opinnäytetyöhön haluttiin tuoda yhteisöllisyyden näkökulmaa. Lisäksi yhteisöllisyys on noussut kevään 2020 aikana ajankohtaiseksi, kun maailmanlaajuinen COVID-19-pandemia levisi Suomeen ja pakotti myös asumisyksikön erilaisiin toimenpiteisiin. Poikkeusaikana on erityisesti pyritty ihmisten välisten lähikontaktien minimoimiseen, mikä on luonnollisesti vähentänyt koko talon yhteistä yhteisöllistä toimintaa. Tarkoituksena on siis osallisuuden lisäksi myös pohtia, miten yhteisvoimin toteutettu taideprojekti mahdollisesti vaikuttaa asukkaiden yhteishenkeen ja yksikön yhteisöllisyyteen.

Asumisyksikössä asuu 12 kehitysvammadiagnoosin ja/tai autismin kirjon diagnoosin asukasta. Taideprojektin tarkoituksena on yksi asukas kerrallaan toteuttaa yhteisöllinen taideteos palveluyksikön yleisiin tiloihin. Työn ja toiminnan ohjauksen tavoitteena on tutkia, millaisilla keinoilla osallisuutta ja yhteisöllisyyttä voidaan ohjaajan näkökulmasta lisätä. Näin saadaan selville, minkälaiset asiat voivat vaikuttaa asukkaan osallisuuden kokemukseen ja minkälaiden asioiden avulla ohjaaja voi vaikuttaa asukkaan osallisuuden kokemukseen. Kaikkien asukkaiden yhteisiin tiloihin tehty teos symboloi yhteisöllisyyden ja kodin tuntua asumispalvelussa. Taideprojektin huipentumana koko asumisyksikölle järjestetään vielä taideteoksen juhlava julkaisutilaisuus, jossa koko yhteisön voimin juhlitaan valmista työtä.

2 Luovat menetelmät erityissosiaalityössä

Tässä luvussa määritellään opinnäytetyön olennaiset käsitteet ja avataan niiden merkitystä työn tavoitteen kannalta. Nämä käsitteet johdattelevat opinnäytetyön aiheen pariin ja tarkentavat, mitä tässä opinnäytetyössä kullakin käsitteillä tarkoitetaan. Luvussa kuvataan luovien menetelmien hyödyntämisestä osallisuuden lisäämiseksi ja pohditaan, mitä osallisuus ja yhteisöllisyys on etenkin erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kontekstissa.

Pihlajalinna Uniikki Hämeenlinnan asukkailla on kehitysvamman, autismin kirjon tai näiden molempien diagnoosi. Tämän takia opinnäytetyössä kaikista asukkaista käytetään yhteistermiä ”erityistä tukea tarvitseva henkilö”. Jokaisella asukkaalla on tarve saada erityistä tukea arjessa. Pihlajalinnan nettisivuilla (n.d.b) sanotaan hienosti: ”Uniikissa nähdään ihminen kehitysvamman ja autismin takana”, ja tämä lausahdus on punaisena lankana myös tässä opinnäytetyössä. Kehitysvamma tai autismi ei kuitenkaan määrittele asukkaita. Ne ovat vain diagnooseja, eikä niitä siten käytetä kuvaamaan asukkaita. Käsitteitä kuitenkin avataan tässä luvussa, jotta olisi mahdollista ymmärtää millaisia tekijöitä asiakasryhmän ohjaamisessa tulee ottaa huomioon ja minkälaisia syitä heikomman toimintakyvyn taustalla on.

2.1 Pihlajalinna Erityisasumispalveluiden Uniikki-yksikkö

Pihlajalinnan Uniikki-yksikkö Hämeenlinnassa on osa Pihlajalinnan erityisasumispalveluita, jotka tuottavat palveluita muun muassa kehitysvammaisille ja autismitkirjon henkilöille. Hämeenlinnan Uniikki-yksikkö on ollut toiminnassa vuodesta 2018 lähtien, ja vuoden 2020 alussa vastaavanlainen Uniikki-yksikkö avattiin Riihimäelle. Pihlajalinna Uniikin olisi tarkoitus avata ovensa myös 2021 vuoden aikana Lohjalla. (Pihlajalinna, n.d.a)

Uniikki soveltuu asuinpaikaksi erityisesti henkilöille, joilla on vakavia käyttäytymisen säätelyn tai elämänhallinnan haasteita ja joille on edunmukaista saada asumisen yhteydessä muitakin palveluita, kuten päivätoimintaa (Pihlajalinna, n.d.a). Uniikki tarjoaa Sosiaalihuoltolain (1301/2014 § 21) mukaista tehostettua palveluasumista, mikä tarkoittaa, että palvelut ovat asiakkaan tarpeen mukaan tarjolla ympärivuorokautisesti. Tällä hetkellä Hämeenlinnan

Uniikissa asuu lähinnä asukkaita, joilla on päädiagnoosinaan kehitysvamman ja/tai autismin kirjo. (Pihlajalinna, n.d.b).

Yksikössä on yhteensä kaksitoista asukasta, jotka asuvat neljässä eri solutyypisessä kodissa. Neljässä eri kodissa on kullekin asukkaalle oma huone, wc ja kylpyhuone. Kodeissa on myös yhteinen olohuone ja keittiö. Jokaiselle asukkaalle on suunniteltu yksilöllinen päivä- ja viikko-ohjelma, joka koostuu erilaisista aktiviteeteista. Aktiviteettien ohella arjessa harjoitellaan myös erilaisia taitoja ja tehdään mahdollisimman paljon asukkaan toiveiden mukaisia asioita. Lähtökohtana palveluasumisessa on asukkaan osallisuus sekä omannäköinen ja ihmisarvoinen elämä. Asukkaille järjestetään asumisen lisäksi yksikön sisäistä ryhmämuotoista päivätoimintaa kahdesti viikossa, jonka lisäksi osalle asukkaista pidetään myös yksilöpäivätoimintaa. Päivätoiminta on hyvin monimuotoista. Se saattaa olla esimerkiksi retkellä käyntiä, mökkeilyä, askartelua tai esimerkiksi jonkin uuden liikuntalajin kokeilua. (Pihlajalinna, n.d.b)

2.2 Kehitysvammaisuus

Kehitysvammaisuudella tarkoitetaan henkilöä, jolla on vaikeuksia käsitys- ja ymmärtämiskyvyssä. Uusia asioita on haastava oppia ja käsittää, mutta he voivat oppia monia asioita samalla tavalla kuin muutkin. (Malm, Matero, Repo & Talvela, 2004, s. 165) Kehitysvammaa on eri asteisia. Se vaihtelee lievästä oppimisvaikeudesta vaikeaan kehitysvammaan (Tukiliitto, n.d.b). Riippuen vamman asteesta henkilö saattaa tarvita avustamista ja tukea vain tietyissä alueissa elämässä, mutta muuten toimia melko itsenäisesti. Jos henkilöllä on vaikea kehitysvamma, hän tarvitsee ympärivuorokautista tukea ja ohjausta arjessaan. Kaikki kehitysvammaiset eivät ole samanlaisia, vaan heillä on erilaisia vahvuuksia ja kompetenssia tehdä asioita. Saadessaan oikeanlaista tukea ja ohjausta on heillä potentiaalia oppia uusia asioita ja kehittyä. (Kehitysvammaliitto, n.d.) Kehitysvammaisilla saattaa olla lisävammoja, jotka voivat vaikeuttaa esimerkiksi liikkumista tai puhetta (Tukiliitto, n.d.b).

Kehitysvammaisuuden syitä voi olla perintötekijät, ongelmat odotusaikana kuten sikiökautiset kehityshäiriöt tai infektiot (Kari, Laakso, Niskanen & Seppänen, 2020, s. 35). Synnytyksen aikainen hapen puute ja onnettomuus lapsuusiässä voivat aiheuttaa lapselle

kehitysvammaisuutta (Kehitysvammaliitto, n.d.). Myös lapsuuden aikaiset myrkytykset, infektiot, kallovammat, sekä psykiatriset sairaudet että psykoosi ja psykososiaaliset syyt voivat olla syitä kehitysvammaisuudelle. Äidin käyttämät lääkkeet, huumeet tai alkoholi raskausaikana voivat myös aiheuttaa kehitysvammaisuutta. (Kari ym., 2020, s. 35) Kuitenkin 30 prosenttia vaikean kehitysvammaisuuden syistä jää tuntemattomaksi. Lievissä kehitysvammatapauksissa puolet syistä ovat tuntemattomia. (Kehitysvammaliitto, n.d.)

Kehitysvammadiagnoosilla ei viitata enää yhtä laajaan joukkoon kuin aiemmin. Diagnostiikka on monimuotoistunut, koska lääketiede on edistynyt. Tästä syystä diagnooseja ei anneta yhtä nopeasti kuin aiemmin ja ne ovat eriytyneet. On kehitetty uusia määritteitä kehitysvammadiagnoosin tilalle ja rinnalle. Kehitysvamma, oppimisvaikeus tai muu hahmottamisen ja oppimisen vaikeuteen viittaava diagnoosinimitys voivat olla diagnooseja, jotka kaikki ovat samalla henkilöllä. Jos lapsen diagnoosi jää epämääräiseksi, sitä nimetään laaja-alaiseksi neurologisen kehityksen vaikeudeksi. Kaikilla näillä diagnooseilla on yhteistä se, että niillä viitataan ennen aikuisikää havaittuun tuen tarpeeseen ymmärtämisessä, oppimisessa ja arjen toiminnoissa. (Tukiliitto, n.d.b)

Kehitysvammaisen henkilön toimintakyky ei välttämättä riitä eri tilanteissa nouseviin vaatimuksiin, jolloin hän tarvitsee ohjausta ja apua (Verner, 2017b). Toimintakyvyllä tarkoitetaan psyykkisiä, fyysisiä ja sosiaalisia edellytyksiä selviytyä jokapäiväisessä elämässä esiintyvien merkityksellisten ja olennaisien toimintojen parissa. Toimintakyky voi vaihdella riippuen olosuhteista ja ympäristöstä, mikä on tärkeä ottaa huomioon, koska eri tilanteista huomioitavat havainnot eivät ole vertailukelpoisia keskenään. (Kari ym., 2020 s. 91)

Toimintakykyyn sisältyy fyysisen ja motorisen toimintakyvyn lisäksi psykososiaalisten tekijöiden vaikutus. Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa henkilön fyysinen ja psyykkinen käyttäytyminen sekä toiminta mahdollistuu ja saa ilmenemismuotonsa. Vuorovaikutuksella on merkitystä niin sosiaaliseen maailmaan kuin ulkoiseen ympäristöön. Näin ollen sosiaaliset suhteet ja tukiverkot ovat keskeisiä toimintakyvyn kannalta. Toimintakykyä voi tukea vaikuttamalla toimintaympäristöön, minkä lisäksi käytetään erilaisia tukitoimia. (Verner, 2017b)

Kehitysvammaan liittyviä rajoituksia ja haittoja on hyvä tarkastella suhteessa henkilön ikävaiheeseen sekä kehitystehtäviin, mitä siihen normaalisti kuuluu (Kari ym., 2020 s. 91). Lisävammat, esimerkiksi somaattiseen terveyteen liittyvät vaikeudet sekä haasteet puheessa, aistitoiminnassa ja kommunikoinnissa voivat entisestään heikentää psykososiaalista toimintakykyä. Siksi pitääkin ottaa huomioon, että toimintakyvyn rajoituksia ei tulisi välittömästi selittää kehitysvammaisuudella. Yhtä tärkeää rajoitusten kartoittamisen lisäksi on vahvuuksien kartoittaminen. (Verner, 2017b) Toimintakyvyn ja tukitoimien tulee olla tasapainossa. Tarjoamalla liiallista tukea aihepiirissä, jossa henkilö ei sitä tarvitse, saattaa aiheuttaa opittua avuttomuutta, joka estää itsenäisyyteen mahdollistamisen toteutumista. Toisaalta myös liian vähäinen tuki ei palvele kuntoutumisen tavoitteita. (Malm ym., 2004, s. 166)

Opinnäytetyössä otetaan huomioon kehitysvammaan ja sen eri asteisiin kuuluvat piirteet. Esimerkiksi toimintakykyä mietittäessä halutaan toteutuksen toimintaympäristön tukevan toimintakykyä. Toiminnalla ei kuitenkaan haluta tukea tai tehdä asukkaiden puolestansa liikaa, ettei viedä mahdollisuutta tehdä itsenäisiä päätöksiä ja tekoja. Tuen pitää toisaalta olla myös riittävää, jotta toiminta onnistuu.

2.3 Autismin kirjo

Autismin kirjon diagnooseja ovat autismi, Aspergerin oireyhtymä, Rettin oireyhtymä, disintegratiivinen kehityshäiriö ja epätyypillinen autismi. Vuonna 2022 autismikirjon nykyiset diagnoosit poistuvat, uusi diagnosikeino on sateenvarjodiagnoosi ”autismikirjon häiriö”. Muutos ei ole vielä astunut voimaan, joten tässä opinnäytetyössä käytetään vielä voimassa olevia diagnosinimityksiä. Autismikirjioon kuuluvalla on neurobiologinen keskushermoston kehityshäiriö. (Autismiliitto, n.d.a)

Autismi aiheuttaa toiminnan esteitä, jotka vaihtelevat. Tämä ei usein näy ulospäin, mikä voi saada ympäristön tulkitsemaan käyttäytymistä väärin. Toimintarajoitteet vaikuttavat monin tavoin autistisen henkilön elämään. Autismiin liittyy rajoitteiden lisäksi myös useita vahvuuksia. Aistien välittämä tieto ja tulkinta on tavallisesta poikkeavaa ja jokaisella henkilöllä yksilöllistä. Voidaan kuitenkin määritellä, että jokaisella autistisella henkilöllä on

vaikeuksia sosiaalisessa kommunikaatiossa, vuorovaikutuksessa ja mielikuvituksessa. (Autismiliitto, n.d.b)

Kommunikaatiossa haasteena on sanallinen ja sanaton viestintä. Vuorovaikutuksessa taas autistisen henkilöllä on vaikeuksia ymmärtää tai tunnistaa muiden henkilöiden tunteita ja tunnetiloja. Hänellä on myös haasteita ilmaista omia tunteitaan. Sosiaalisessa mielikuvituksessa autistisella henkilöllä on vaikeaa tulkita ja ymmärtää muiden ihmisten toimintatapoja, tunteita ja ajatuksia. (Autismiliitto, n.d.b) Ominaista on myös kapea-alainen toistuva käyttäytyminen. Myös ryhmässä toiminen ja joukkoon osallistuminen voi olla haastavaa. Muutokseen sopeutuminen tuottaa vaikeuksia. Tunnusomaista autismin kirjoon kuuluville on myös stressiherkkyys, vahva oikeudentaju sekä taitava yksityiskohtien huomaaminen, minkä ansioista heille saattaa olla erityinen lahjakkuus jossain aihepiirissä. (Kari ym., 2020, s. 67)

Autismin kirjoon kuuluvalla henkilöllä saattaa olla yli- tai aliherkkyttä äänille, kosketukselle, haju- ja makuaistimuksille sekä valolle, väreille, kivulle tai lämpötiloille. (Kari ym., 2020, s. 67) Ympäristössä kuuluvat taustaäännet voivat aiheuttaa autistisessa ihmisessä fyysistä kipua ja ahdistuneisuutta (Autismiliitto, n.d.b).

Opinnäytetyössä on tärkeää ottaa toiminnassa huomioon autismin kirjon piirteitä, koska ne voivat tuottaa erilaisia esteitä tai mahdollisuuksia työn tekemiseen. Esimerkiksi aistikokemukset ovat tärkeitä ottaa huomioon. Koska autismin kirjoon kuuluville on ominaista, että ryhmässä toimiminen saattaa tuottaa haasteita, opinnäytetyön toiminnallinen osa oli hyvä tuottaa yksilöiden kanssa yksitellen, jotta työ olisi tarkoituksenmukaista ja tuottaisi heille osallisuuden kokemuksia. Ryhmässä toimiessa moni saattaisi jättää osallistumatta tai keskeyttää toiminnan. Ryhmän aiheuttama hälinä olisi myös voinut aiheuttaa liikaa aistiärsykeitä.

2.4 Erityistä tukea tarvitsevien osallisuus

Viime vuosina osallisuus ja osallistuminen ovat nousseet käsitteinä sosiaalialalla erittäin keskeisiksi. Osallisuutta ja osallistumista monesti tutkitaan ja pyritään kehittämään esimerkiksi eri hankkeissa, mutta käsitteinä ne saattavat kuitenkin jäädä vieraisiksi. Englannin

kielellä osallisuudesta käytetään muun muassa termiä ”participation”, jolle ei ole suoraa suomen kielistä vastinetta. ”Participation” voidaan ymmärtää sekä osallistumisena että osallisuutena ja vastaavan suomenkielisen sanan puuttuessa on ollut hyvin vaikeaa määritellä osallisuuden termiä selkeästi. Käyttöön ovatkin vakiintuneet molemmat termit, osallisuus ja osallistuminen. (Nivala & Ryyänen, 2013, ss. 9–11) Helsingin yliopiston sosiaalityön professori Maritta Törrönen (1999, s. 9) määrittelee osallisuuden ja osallistumisen eroa siten, että osallisuus liittyy vahvasti tunteisiin, sitä koetaan ja tunnetaan, kun taas osallistuminen on aktiivista toimintaa ja tekoja.

Osallisuutta voidaan tarkastella niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnan kannalta. Yksilön osallisuus on yhteiskunnan kannalta merkittävää, sillä se on demokratian edellytys, mutta myös yksilön on tärkeää osallistua yhteiskuntaan ja yhteisöihin, koska se luo merkityksellisyyden ja kuuluvuuden tunnetta. Yksilön kokemus osallisuudesta lisää tasa-arvoa ja mahdollisuuksia vaikuttaa sekä yhteisöiden asioihin että oman elämän kulkuun ja valintoihin. (THL, 2019a)

Sosiaalipalveluissa osallisuuteen liitetään usein asiakkaan aktiivinen arjen toimijuus (THL, 2019b). Aivan lähivuosina ajatusmaailma myös kehitysvammaisissa on pikkuhiljaa muuttunut niin, etteivät kehitysvammaiset ole toiminnan kohteita vaan itse oman elämänsä aktiivisia tekijöitä. (Tukiliitto, n.d.a) Kehitysvammaisten ja muiden heikommassa asemassa olevien osallisuudessa erityisen tärkeää on, että ihminen tulee nähdyksi ja kuulluksi erityisesti arjen toiminnoissa. Monipuolisen ja aktiivisen toiminnan avulla voidaan kehittää esimerkiksi vuorovaikutustaitoja ja tietoisuutta ympäristöstä. Kun rohkeus itsensä ilmaisemiseen kasvaa, myös osallisuuden kokemus kasvaa. (Mäki, 2008, s. 3)

Itseään voi ilmaista esimerkiksi fyysisellä ilmaisulla, puhumalla tai kirjoittamalla. Fyysinen ilmaisu on kaikista suurin ilmaisukeino. Se voi olla muun muassa itkemistä tai nauramista. Puhumalla tunteita puretaan sanoin. Kirjoittamalla voidaan ilmaista tunteita, mitä ei voisi välttämättä muuten purkaa. (MIELI Suomen Mielenterveysseura ry, n.d.b) Luovalla tekemisellä on myös linkittymä itsensä ilmaisuun. Esimerkiksi Diakin ryhmätoiminnallista Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hanketta toteutettiin kouluissa eri puolilla Suomea. Hankkeen keskiössä oli teatteri-ilmaisu ja liikunta. Näillä keinoilla mahdollistettiin omien tunteiden käsittelyä ja itsensä ilmaisua. Tuotettava liike ja ylipäätään kehollisuus vahvistavat

toimijuutta ja vuorovaikutustaitoja. Näillä menetelmillä vahvistettiin tässä hankkeessa tunnetta itsensä merkityksellisyydestä sekä osallisuudesta. (Nummela & Lindholm, 2019) On siis aikaisempia kokemuksia ja tutkimuksia luovien menetelmien käytöstä tuottamaan osallisuuden tunteita.

Tässä opinnäytetyössä yksikön asukkaat ovat osallisuuden ja itsensä ilmaisun äärellä, joten tulee pohtia kehitysvammaisten henkilöiden kommunikointitapoja. Heillä voi olla omanlaisia kommunikointimenetelmiä. He voivat esimerkiksi olla vuorovaikutuksessa ilmeillä, toiminnalla, asennolla, puheella, liikkeellä, ääntelyllä, hengityksen rytmillä, viittomisella tai osoittamalla tiettyä kuvaa. (Verner, 2017c) Kommunikoinnin haasteiden vuoksi itsensä ilmaiseminen taiteen kautta voi kehitysvammaiselle henkilölle olla erityisen tärkeää, koska siten hän voi tuoda esille tunteitaan ja ajatuksiaan. (Kehitysvammaliitto, 2015)

Tässä opinnäytetyössä taidetoiminnan vaikutukset käsittävät koko työyhteisön. Siihen kuuluvat asiakkaat, ohjaajat, esimiehet sekä yhteisön verkosto. Opinnäytetyön painopisteinä ovat kaikkien tasa-arvoinen mahdollisuus osallistua taidetoimintaan ja lisäksi asukkaiden aktiivisuuden ja omatoimisuuden lisääminen. Osallisuuden käsite liittyy osallistumiseen yhteisön toimintaan eli osallisena olemiseen. Kun ihminen voi olla mukana ja vaikuttaa yhteisiin asioihin, hän pääsee osalliseksi myös itseään ympäröivän todellisuuden rakentamiseen. Sosiaalinen osallisuus tuottaa ihmisille hyvinvointia ja terveyttä, joista syntyy oman elämän kokeminen merkityksellisenä. (STM, 2014)

2.5 Yhteisöllisyys asumispalveluissa

Ihmiselle on tärkeää tuntee kuuluvansa johonkin ja olevansa yhtä toisten ihmisten kanssa. Ihmiset kuuluvatkin elämänsä aikana moniin eri ryhmiin ja yhteisöihin (Opetushallitus, n.d.). Ensimmäinen yhteisö lapsella on perhe ja suku. Tämän jälkeen yhteisöjä tulee lisää pikkuhiljaa, esimerkiksi päiväkot-, harrastus-, koulu- ja työyhteisö. Osa yhteisöistä on itse valittavissa ja osa on annettuja. Jokaisella ihmisellä on kuitenkin omat yhteisönsä ja eri yhteisöihin kuuluminen elämän aikana muokkaa ihmisen identiteettiä ja tapaa olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa. (MIELI Suomen Mielenterveysseura ry, n.d.a) Useimmiten yhteisö koostuu jonkin asian ympärille kootusta rajatusta ryhmästä, jossa on sosiaalinen rakenne ja yleensä yhteinen tavoite tai päämäärä. Se perustuu

vastavuoroisuuteen ja jäsenten keskinäiseen luottamukseen. Yhteisö koostuu yksilöistä, jotka ovat säännöllisessä vuorovaikutuksessa keskenään ja joiden välillä on yhteisön mukainen normisto, säännöt ja roolit. Yhteisö perustuu yksilöiden väliseen yhdessä toimimiseen, mutta se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että yhteisöön olisi muodostunut yhteisöllisyyttä. (Opetushallitus, n.d.)

Yhteiskuntatieteiden tohtori Sari Kuusela (2018) määrittelee yhteisöllisyyttä yhteisinä kiinnostuksen kohteina, tapoina toimia ja osaamisen jakamisena. Hänen mukaansa yhteisöllisyys perustuu keskinäiseen luottamukseen ja vastavuoroisuuteen. Yhteisöllisyyden kokemusta lisäävät yhteiset tavoitteet ja niiden eteen yhdessä toimiminen, joka puolestaan lisää yksilön osallisuuden tunnetta ja täten myös yksilön sekä yhteisön hyvinvointia. (Opetushallitus, n.d.)

Yhteisöllisyyttä mielenterveys- ja päihdekuntoutujien asumisyksiköissä on tarkasteltu paljon. Siitä onkin kehitelty omanlaisensa menetelmä, yhteisöhoito, jossa yhteisö toimii tärkeimpänä hoitomenetelmänä (Päihdesairaala, n.d.). Voitaisiinkin sanoa, että yhteisössä on voimaa. Erityistä tukea tarvitsevien asumisyksiköiden yhteisöllisyydestä tarkastellaan esimerkiksi Niina Ervastin (2015, s. 28) opinnäytetyössä. Työssään Ervasti haastatteli asumisyksikössä työntekijöitä, jotka kuvasivat yhteisöllisyyttä ihmissuhteina, vuorovaikutuksena, tiiviinä yhteisönä ja johonkin kuulumisen tunteena. Tässä opinnäytetyössä pohditaan, miten asumisyksikössä voitaisiin edistää ja lisätä yhteisöllisyyttä ja näin vastata ihmisen tarpeeseen kuulua johonkin ja olla osana jotakin.

2.6 Luovat menetelmät

Luovilla menetelmillä voidaan saada aikaan tunne henkilön merkityksellisyydestä ja siitä, että hänen kokemuksellansa ja tuotoksellaan on tärkeä merkitys yhteiselle kokonaisuudelle. Osallisuuden kokemuksen on havaittu lisääntyvän, kun luova toiminta on koettu yhdessä. Osallisuutta ei ole se, että osallistuu, vaan se on henkilökohtainen kokemus. (Huhtanen-Hilden & Karjalainen, 2019, ss. 12–13)

Taiteen soveltavalla käytöllä ei pääasiallisesti tähdätä taiteellisiin päämääriin tai taitojen oppimiseen. Sillä ei myöskään tavoitella hoidollisiin tuloksiin, toisin kuin taideterapiassa.

Taidekokemusten mahdollistaminen ja toimintaan osallistuminen ympäristöissä, jossa se ei yleisesti onnistu on soveltavan taiteen käytön tarkoitusperä. (Huhtanen-Hilden & Karjalainen, 2019, s. 10)

Taiteen käyttöä osallistavana menetelmänä tarvitaan, koska sen avulla ihminen saa itseään näkyviin ja kuuluviin hänen omissa asioissaan. Se antaa myös kielen, jolla kielentää asioita, joihin sanat eivät pysty. Osallistava taide tuottaa sosiaalista innostamista eli dialogisen suhteen ympäröivään maailmaan. Parhaimmillaan se myös antaa pysyvän elämysjäljen tunnemuistiin. Ennen kaikkea, taide kuuluu kaikille. (Häkämies, 2013, ss. 9–10)

Luovilla menetelmillä tuotetaan aistielämyksiä, kuten tunto, asento, tasapaino ja näkö. Niiden avulla tulee myös tietoisemmaksi itsestään ja omasta kehostaan. Lisäksi tietoisuus ympäristöstä ja omasta toiminnasta lisääntyy. Täten pystytään kommunikoimaan ja vuorovaikuttamaan, tekemään valintoja sekä vaikuttamaan omaan ympäristöön ja asioihin. (Kari ym., 2020 s. 323)

Vammaisille henkilöille luovat menetelmät tuovat siis kommunikoinnin välineen. Heille tulisikin asianmukaisesti suoda mahdollisuus kehittää ja käyttää luovia ja taiteellisia kykyjään. Näin he voivat rikastuttaa yhteiskuntaa ja lisätä omaa hyvinvointiaan. (Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016, artikla 30)

2.7 Toiminnallinen opinnäytetyö

Ammattikorkeakoulun perinteisen tutkimuksellisen opinnäytetyön vaihtoehtona voidaan tehdä myös toiminnallinen opinnäytetyö. Sen tarkoituksena on joko arvioida ja ohjeistaa jotain ilmiötä tai kehittää ja kokeilla käytännön toiminnan kautta esimerkiksi jotain uutta toimintamallia. Toiminnallisen opinnäytetyön aihe syntyy työelämän tarpeista ja työn tuloksena on aina jokin konkreettinen tuotos. (Vilka ja Airaksinen, 2003, ss. 9, 51; HAMK, 2020, s. 34)

Vilka ja Airaksinen (2003, s. 9) määrittelevät toiminnallisen opinnäytetyön olevan ammatillisessa kentässä käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista, toiminnan järjestämistä tai järjeistämistä. Toiminnallinen osuus voi olla esimerkiksi ammatilliseen

käytäntöön toteutettu tuotos, kuten perehdyttämisopas tai toimintasuunnitelma. Osuus voi myös olla jonkin tapahtuman tai toiminnan toteutus, kuten tässä opinnäytetyössä. Tässä työssä toiminnallinen osuus oli taideprojektin toteuttaminen erityistä tukea tarvitsevien asukkaiden kanssa osallisuuden ja yhteisöllisyyden tutkimiseksi.

Toiminnallinen opinnäytetyö korostaa kehittävää ja tutkivaa työtettä, jotka ovat perusta opinnäytetyöprosessin aikana tehdyille ratkaisuille ja valinnoille. Se sisältää toiminnallisen osuuden lisäksi kirjallisen osuuden, jonka tarkoitus on reflektoida opinnäytetyöprosessia. Kirjallisessa osuudessa kuvataan tutkimuskysymykset ja työn tietopohja sekä analysoidaan toiminnallisen osuuden tuloksia suhteessa ammattialan tietopohjaan. (HAMK, 2020, ss. 34–35) Vilkan ja Airaksisen (2003, ss. 82–83, 96) mukaan toiminnallinen opinnäytetyö rakentuu tarinamaisesti, ja se etenee prosessin kulun mukaisesti, kuin juoni. Työ alkaa kuvaamalla, miten aiheeseen on tutustuttu ja etenee tietoperustasta ja tutkimussuunnitelmasta toiminnallisen osuuden valmisteluun, käytännön toteutukseen ja aineiston keräämiseen. Tämän jälkeen aineisto analysoidaan ja siitä tehdään johtopäätöksiä. Kun aineistosta tehdyt johtopäätökset on esitelty ja tutkimustulokset on tulkittu, pohditaan opinnäytetyöprosessia kokonaisuutena. Pohdintaluvussa usein myös esitetään eettisyyteen ja luotettavuuteen liittyviä näkökulmia ja kysymyksiä.

2.8 Aiempia tutkimuksia aiheesta

Enqvist (2014) on tutkinut opinnäytetyössään voimaannuttavien kansioiden menetelmän tekemistä kehitysvammaisten kanssa. Pohjana työskentelylle oli ajatus siitä, että jokainen ihminen on luova. Enqvist käytti skräppäystä apuna itsensä ilmaisulle ja tätä kautta oman identiteetin vahvistamiseksi. Opinnäytetyö toteutettiin perhekodissa, joka on samankaltainen ympäristö kuin tämän opinnäytetyön ympäristö. Työssä saatiin positiivisia tuloksia. Pohdinnassaan Enqvist kuvailee, että tekemisen avulla asukas on päässyt purkamaan jotain suurempaa tunnetta. Tekeminen on auttanut asukasta vuorovaikutuksessa ja oman mielipiteensä ilmaisemisessa. Vaikka Enqvistin opinnäytetyössä ei suoranaisesti tarkastellakaan osallisuuden toteutumista ja edistämistä, sillä kuitenkin tuotettiin asukkaalle kokemuksia olemaan tekijä.

Huistinoja (2015) tarkasteli opinnäytetyössään Hämeenlinnan kaupungin päivätoimintayksikössä, Virvelinrannan toimintakeskuksessa Devising-teatterin käyttöä kehitysvammaisten sisäisen tiedon ja unelmien näkyviin tuomisena. Työssä tarkasteltiin kehitysvammaisten osallisuutta, ja mainittiin Hohenthal-Antin käsitteestä henkinen esteettömyys. Sillä tarkoitetaan tunnetta siitä, että on lupa ilmaista itseään itselle parhaalla tavalla myötäillen omia kykyjä ja taipumuksiaan. Myös tunne siitä, että ottaa itsessään olevat luovat voimavarat käyttöön ja on vapaa ja oikeutettu tekemään niin. Henkinen esteettömyys mahdollistaa osallisuuden tunteen syntyä. Tämä on osallisuuden toteutumisen ja edistämisen kannalta tärkeää. Huistinojan tutkimustulosten mukaan luovalla menetelmällä, tässä tapauksessa draamatyöskentelyllä, tuotetaan yhteisöllisyyden tunteita toiminnassa. Myös osallisuus toteutui luovia menetelmiä käyttäen.

Nissinen (2010) on opinnäytetyössään käsitellyt kuvataidetoiminnan kokemuksia kehitysvammaistyössä. Opinnäytetyön mukaan kuvataiteen käyttämisellä oli ollut vaikutusta osallistujien itsetuntoon sekä käsitykseen heidän omista kyvyistään. Taidetoiminnan kautta ilmenee osallisuuden tunnetta. Nissisen käyttämällä menetelmillä on siis saatu aikaiseksi osallisuuden tunnetta.

Jokelainen ja Kettuki ry (2019) ovat yhteistyössä tuottaneet taidestudiotoimintatyöskentelymallin. Tähän malliin on innoittanut YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julkistuksen 27 artikla, jossa tuodaan esille jokaisen oikeus taiteeseen. Taidestudiotoiminnalla tavoitellaan kehitysvammaisen taiteilijuuden, osallisuuden sekä työllistymisen edistämistä. Työskentelymallia toteutetaan yhteisöllisissä, taiteilijoidensa näköisissä paikoissa, joissa työskentelee taideohjaajia. Taidestudion sisältöön kuuluu taiteellinen työskentely ja hetytymätön oppiminen, kulttuuriin ja taidemaailmaan osallistuminen, kulttuurin tuottaminen sekä tavoitteellisesti valmentaminen ja ohjaaminen. Työskentelymallia työstäessä on haastateltu taiteilijoita ja näiltä erityistä tukea tarvitsevilta henkilöiltä on saatu seuraavia tuloksia esille: taiteen tuottamisella on ollut suuri merkitys; ammatinharjoittamisen mahdollisuus ja lisäansiot sekä terveys ja hyvinvointi ovat lisääntyneet; itsetunto sekä sosiaalinen osallisuus ja taidot ovat vahvistuneet. Osallisuus on vahvistunut, koska taiteilijat ovat päässeet ilmaisemaan itseänsä vapaasti, tuoneet oman äänensä kuuluviin ja taiteellaan voineet vaikuttaa taiteen vastaanottajaan. He ovat olleet myös osallisena monissa erilaisissa tapahtumissa.

Tässä opinnäytetyössä käytetään luovia menetelmiä, kuten maalaamista, pujottelua ja repimisestä tulevaa kehollisuutta. Luovien menetelmien on osoitettu aiemmissa tutkimuksissa olevan hyvä menetelmä osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistämiseen. Luovuuden avulla erityistä tukea tarvitsevat ovat löytäneet keinon ilmaista itseään ja pystyneet käsittelemään ja tuomaan ilmi isompiakin tunteita. Taiteella on nähty olevan osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisäksi muitakin positiivisia vaikutuksia, kuten hyvinvoinnin kohentuminen.

Edellä esiteltyjen tutkimusten lisäksi tutustuttiin myös Maiju Mäen (2008) Kehitysvammaliitolle tekemään esitteeseen kehitysvammaliitolle nimeltä ”Toimimalla osallisuuteen”, jonka tarkoitus on olla apuna vuorovaikutuksen ja toiminnan aktivointiin. Esite on tarkoitettu henkilöille, jonka läheisellä on vaikea-asteinen kehitysvamma. Mäki kuvaa, että erilaisilla toiminnoilla voidaan luoda erilaisia aistielämyksiä, joilla voidaan saada aikaiseksi positiivisia kokemuksia. Esimerkiksi tuottamalla kuulolle aistielämyksiä musiikin avulla, voidaan saada henkilö tietoisemmaksi itsestään ja ympäristöstään. Mäen esitteessä on paljon tietoa tarkoituksenmukaisen toiminnan perusteista. Siinä esimerkiksi kuvataan henkilön toimintakyvyn arviointia ja toiminnan suhteuttamista siihen. Nämä perusteet vastaavat tämän opinnäytetyön tuloksista tuotettuja työkaluiksi tarkoitettuja taulukoita (Taulukko 7 Osallisuutta edistäviä keinoja ja Taulukko 10 Yhteisöllisyyttä edistäviä keinoja).

3 Opinnäytetyön lähtökohdat

Opinnäytetyön aiheen valintaan ja toteutustapaan on vaikuttanut moni asia. Seuraavaksi esitellään niihin vaikuttaneita lähtökohtia. Keskeistä on erityisesti perustelut sille, miksi osallisuus ja yhteisöllisyys valikoituivat molemmat tarkasteltaviksi aiheiksi. Lisäksi luvussa perustellaan luovien menetelmien käyttö.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos listaa Sokra-hankkeessaan (Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke, 2014–2020) kolme tärkeintä edellytystä osallisuuden toteutumiseksi: autonomia, demokratia ja yhteisöllisyys. Hankkeessa autonomialla tarkoitetaan mahdollisimman suurta omatoimisuutta, esimerkiksi mahdollisuutta itse tehdä omaa elämää koskevia päätöksiä ja valintoja. Demokratialla puolestaan tarkoitetaan yhteisissä asioissa vaikuttamista ja toimijuutta, kuten äänestämistä. Yhteisöllisyydellä

tarkoitetaan lähiyhteisöihin, kuten tavallisiin kouluihin liittymistä ja yleisten palveluiden käyttämistä erityispalveluiden sijaan. Kehitysvammaisten tukiliitto toteaa, että vasta kun nämä kolme osallisuuden osa-alueita toteutuvat, voidaan puhua osallisuuden toteutumisesta. (Tukiliitto, n.d.a)

Tarkoitus taideprojektissa oli luovien menetelmien mahdollistaa asukkaille autonomian, demokratian ja yhteisöllisyyden kokemuksia, jotta kokemus osallisuudesta voisi toteutua. Ajatuksena oli, että jokainen siveltimen veto tai lisäys yhteiseen taideteokseen kuvastaa autonomian ja demokratian toteutumista. Yhteisen taideteoksen prosessissa jokainen asukas pääsee tekemään omaa autonomiaa vahvistavia päätöksiä, kuten valitsemaan itsenäisesti työskentelyvälineet, työskentelytavan ja materiaalit. Demokratia projektissa toteutuu, kun vaikutetaan omalla toiminnalla, eli taiteella ja siihen liittyvillä valinnoilla yhteiseen lopputulokseen. Yhteisöllisyyttä puolestaan ilmenee koko yhteisessä taideprojektissa sekä teoksen valmistuttua taideavajaisissa, joihin koko asumisyksikön yhteisö kokoontuu.

Yleissopimuksessa vammaisten henkilöiden oikeuksista (26/2016) 30 artiklassa määritellään vammaisen henkilölle suotavasta mahdollisuudesta käyttää ja kehittää taiteellisia ja luovia kykyjään. Luovilla ja toiminnallisilla menetelmillä asukas saa prosessin kautta ilmaista itseään, tunteitaan ja kokemuksiaan (Kari ym., 2020, s. 322). Tämä määritelmä tukee tämän opinnäytetyön tarkoitusta.

Osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksia syntyy, kun taide toimii pohjana kommunikoinnille, jossa tekijöitä liittyy toisiinsa merkityksellinen informaatio ja sen jakaminen. Kokemusten tuottamiseksi ei tarvita sanallista keskustelua, vaan toiminta saa aikaan vastavuoroisuuden ja jakamisen kokemuksia. (Huhtanen-Hilden & Karjalainen, 2019, s. 13) Yhteisöllisyyttä edistävät hyvät kokemukset, ilmapiiri ja tunteet. Edistämiseen vaaditaan onnistuneita hetkiä, palkitsevaa vuorovaikutusta, positiivista suhtautumista sekä ystävyysuhteita. Toiminnan järjestämisessä tulee miettiä, miten me-tunteen kehitystä voisi edistää ja millä tavoin keskinäistä vuorovaikutusta pystyy tukemaan kyseisessä ryhmässä. Tärkeää on myös pohtia, millaista toimintaa järjestää ja miten ryhmän sisäisiä suhteita voi tukea. (Koivula, 2010, s. 43) Toimintaa miettiessä oli siis otettava huomioon ryhmä, jolle se järjestetään, jotta yhteisöllisyyden kokemukset toteutuisivat. Asumisyksikkö, johon

opinnäytetyö toteutettiin, on suhteellisen tuore, minkä takia luovien menetelmien käyttö yhteisöllisyyden lisäämiseksi oli yksi opinnäytetyön tavoitteista.

4 Tutkimuskysymykset ja aineistonkeruumenetelmät

Seuraavaksi esitellään opinnäytetyön tutkimuskysymykset, toisin sanoen tutkimusongelmat, joihin tällä tutkimuksella haetaan ratkaisua. Tämän lisäksi luvussa kuvataan, miten tutkimuskysymyksiin pyritään löytämään vastaus. Vastauksen löytämiseen tulee harkiten valita tutkimusmenetelmät eli aineistonkeruumenetelmät, joiden avulla pyritään ratkaisemaan asetetut tutkimusongelmat. Luvussa perustellaan, miksi opinnäytetyön aineiston keräämiseen valittiin aineistonkeruumenetelmiksi juuri kysely ja havainnointi sekä minkälaisia etuja ja mahdollisia haasteita näihin menetelmiin liittyy. Luvussa avataan myös, miten menetelmiä käytettiin prosessin aikana ja miten eri aineiston keräämiseen liittyvät käytännön asiat toteutuivat.

4.1 Opinnäytetyön tutkimuskysymykset

Kun opinnäytetyön idea on selkeytynyt ja työn teemaan liittyvään taustakirjallisuuteen on tutustuttu, on hyvä laatia työn tutkimuskysymys, toisin sanoen tutkimuksen pääongelma. Tutkimuskysymyksen muotoilu vaatii taitoa ja tarkkaa pohdintaa, sillä kysymystä varten koko tutkimuksen teema täytyy ymmärtää ja kiteyttää tutkittavaa kokonaisuutta kuvastavaksi tutkimuskysymykseksi. Tutkimuskysymys kertoo siis itsessään, mihin tutkimusaineisto tulee vastaamaan. Usein tutkimuskysymysten tai -ongelmien muotoilu voi osoittautua jopa kysymyksen ratkaisun selvittämistä haastavammaksi. Perinteisesti painotetaan, että tutkimuskysymysten tulisi olla hyvin mietittyjä ja perusteluja ennen kuin aineistonkeruu aloitetaan. Nykyään kuitenkin monesti esimerkiksi kvalitatiivisissa tutkimuksissa tutkimusvaiheiden järjestys saattaa olla eri ja tutkimuskysymykset voivat tarkentua vasta paljon myöhäisemmässä vaiheessa tutkimusprosessia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2010, ss. 125–129) Tutkimuskysymysten muokkaamisen tutkimusprosessin kuluessa ajatellaan olevan sallittavampaa kvalitatiivisessa kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa, mikäli se on välttämätöntä tutkimuskysymyksen ja aineiston loogisuuden kannalta. Jos tutkimuskysymyksiä muutetaan prosessin aikana, on muutos tärkeää kuvata osaksi tutkimusprosessia. (Hirsjärvi ym., 2010, ss. 125–126)

Raportissa on aiemmin määritelty opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite. Työn tavoitteena oli tutkia, millaisilla keinoilla osallisuutta ja yhteisöllisyyttä voitaisiin lisätä ohjaajan näkökulmasta. Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa jotain uutta (HAMK, 2020, s. 6). Tutkimuskysymyksiä lähdettiin pohtimaan siitä näkökulmasta, miten tavoitteen ja tarkoituksen avulla saataisiin tuotettua uutta tietoa tai materiaalia. Opinnäytetyöhön muodostui aluksi hieman erilaiset kysymykset, jotka käsittelivät enemmän sitä, edistävätkö luovat menetelmät osallisuutta. Aluksi hahmotellut kysymykset olivat kuitenkin samaa aihepiiriä kuin lopulliset tutkimuskysymykset. Kun tuottavan osuuden jälkeen ohjaajat olivat vastanneet kyselyihin, huomattiin niiden tuottavan materiaalin vastaavan paremmin erilaisiin kysymyksiin, joten tutkimuskysymysten muotoa muutettiin hieman, jotta saataisiin tuotettua laadukasta tietoa tarpeeksi laajasti. Lopulta tutkimuskysymyksiksi valikoituivat seuraavat:

- Millä keinoilla osallisuutta voidaan edistää käyttäen luovia menetelmiä?
- Millä keinoilla yhteisöllisyyttä voidaan edistää käyttäen luovia menetelmiä?

Näillä kysymyksillä hankitusta aineistosta saataisiin analysoitua uutta tietoa. Opinnäytetyön aiheena on osallisuus ja yhteisöllisyys, ja niitä haluttiin tutkia erillisillä kysymyksillä, jotta niistä saataisiin mahdollisimman laajasti tietoa opinnäytetyön tekemiseen. Kysymykset ovat samantasoisia. Luovien menetelmien käyttö on opinnäytetyön keskiössä ja toimii tutkimuksen työvälineenä. Se otettiin huomioon tutkimuskysymyksien muodostamisessa, jotta sen tärkeä rooli ei unohtuisi.

4.2 Kysely aineistonkeruumenetelmänä

Kysely aineistonkeruumenetelmänä on hyvin yleinen. Se on käytännöllinen, kun halutaan kerätä tehokkaasti tietoa tutkittavasta aiheesta. Kysely tunnetaan perinteisesti oleellisena aineistonkeruumenetelmänä survey-tutkimuksissa. Survey on kuvaileva, usein ihmisen toimintaa, kokemuksia ja ajatuksia tutkiva tutkimusmenetelmä, jossa aineisto kerätään standardoidusti hyödyntäen esimerkiksi haastattelua, havainnointia tai kyselyä.

Standardoidun survey-tutkimuksen periaate on, että tietystä perusryhmästä otetaan koehenkilöistä muodostuva otanta, jossa jokaiselle esitetään täysin samat kysymykset samalla tavalla. (Hirsjärvi ym., 2010, ss. 193–194)

Kysely on tutkijalle tehokas tapa kerätä aineistoa, sillä kun kysely on laadittu, täytyy se vain jakaa eteenpäin vastattavaksi. Kyselytutkimuksessa tutkija kysyy kyselylomakkeen avulla kysymyksiä, joihin kyselyyn vastaaja vastaa. Menetelmää hyödyntäen voidaan kerätä informaatiota ja aineistoa esimerkiksi vastanneiden mielipiteistä, arvoista ja uskomuksista sekä käyttäytymisestä ja toiminnasta. (Hirsjärvi ym., 2010, ss. 196–197) Ohjaajilta kerättiin aineistoa kontrolloidun kyselyn muodossa. Se voidaan jakaa kahteen luokkaan: informoituun kyselyyn, jota tässä opinnäytetyössä käytettiin sekä henkilökohtaisesti tarkistettuun kyselyyn (Hirsjärvi ym., 2010, ss. 196–197). Informoitu kysely toimitetaan yleensä henkilökohtaisesti vastaajille, jotka ovat jo valmiiksi koolla, esimerkiksi jossain tilaisuudessa tai paikassa, kuten työpaikalla. Kun kyselylomake annetaan henkilökohtaisesti, on mahdollista kertoa vastaajille tarkemmin kyselyn aiheesta, vastata kyselyyn liittyviin kysymyksiin ja antaa kyselyn täyttööön tarkemmat ohjeet. Vastaajat vastaavat kyselyyn omalla ajallaan ja palauttavat lomakkeen tutkijalle esimerkiksi ennalta sovittuun paikkaan tai postitse. Henkilökohtaisesti tarkistettu kysely puolestaan lähetetään yleensä postitse vastaajille, joilta tutkija henkilökohtaisesti hakee lomakkeet tietyn ajan kuluessa. Lomaketta hakiessa tutkijan ja kyselyyn vastanneen on mahdollista keskustella esimerkiksi lomakkeen täyttämiseen ja tutkimukseen liittyvistä kysymyksistä. (Hirsjärvi ym., 2010, ss. 196–197)

Kyselyiden kysymystyyppit voidaan jakaa avoimiin ja strukturoituihin kysymyksiin. Avoimissa kysymyksissä esitetään kysymys ja jätetään avoin tila vastaukselle, kun puolestaan strukturoiduissa kysymyksissä vastaajalle on annettu tietyt vaihtoehdot, joista vastata. Avoimin kysymyksiin tuotettu aineisto on esimerkiksi strukturoiduilla monivalintakysymyksillä tuotettua aineistoa epäyhtenäisempää sekä luotettavuudeltaan kyseenalaisempää, sillä se jättää tutkijalle paljon tulkinnan varaa. (Hirsjärvi ym., 2010, s. 201) Monivalintakysymykset olisivat voineet tuottaa tässä opinnäytetyössä helpommin käsiteltävää aineistoa, mutta aineiston keräämisessä haluttiin antaa tilaa ammattilaisten eli ohjaajien ammattitaidolle ja tuoda esiin heidän näkemyksensä asukkaiden osallisuudesta ja yhteisöllisyydestä. Niinpä kysymykset esitettiin avoimina. Avoimet kysymykset mahdollistavat ohjaajat kuvaamaan ajatuksiaan vastauksissa omin sanoin.

Kyselyn teossa tulee ottaa huomioon, etteivät kysymykset ole liian johdattelevia. Toisaalta on myös tärkeää, että kysymykset ovat selkeitä ja ymmärrettäviä.

Aineistonkeruumenetelmänä kysely saattaa olla haasteellinen, sillä ei voida olla varmoja,

ymmärtävätkö kyselyyn vastaajat kysymykset samalla tavalla tai onko kyselyn aihe ylipäättään selvä kyselyyn vastanneille. Haastavaa on myös, ettei kysymyksiä yleensä voida tarkentaa vastaajille vastaustilanteessa, eikä myöskään voida olla varmoja, onko kyselyyn vastattu huolellisesti ja totuudenmukaisesti. Voi myös olla, että vastaustilanteessa on ylimääräisiä häiriötekijöitä tai vastaaja ei jaksakaan keskittyä kyselyyn vastaamiseen, jolloin tutkimusaineiston laatu kärsii. Kyselymenetelmän ongelma siis on, että tutkijan on vaikea kontrolloida aineiston keräämistä. (Hirsjärvi ym., 2010, s. 195)

Kysely valittiin toiseksi aineistonkeruumenetelmäksi yhdessä työn tilaajan kanssa, sillä sen avulla pystyttiin keräämään sellaista tietoa, jota ei välttämättä vain toimintaa havainnoidessa olisi tullut esille. Aluksi pohdittiin olisiko, mahdollista saada asukkailta vastauksia osallisuuteen liittyviin kysymyksiin esimerkiksi haastattelemalla heitä. Todettiin kuitenkin, että vain muutama asukkaista olisi pystynyt vastaamaan suullisesti kysymyksiin, sillä moni asukkaista ei tuota ymmärrettävää puhetta. Vastauksia ei siis olisi saatu kerättyä kaikilta asukkailta, joten todennäköisesti olisi ollut tasalaatuisia tai luotettavaa aineistoa. Osallisuus ja yhteisöllisyys ovat myös käsitteinä hyvin haastavia, joten ei olisi voitu taata asukkaiden todellisuudessa ymmärtävän, mitä heiltä kysytään. Tämän takia päädyttiin ohjaajille tehtävään kyselyyn, jonka avulla ohjaajat voisivat tarkastella osallisuuden ja yhteisöllisyyden näkökulmia taideprojektin aikana. Tarkoituksena oli saada ohjaajien asiantuntevaa ja kokempohjaista näkökulmaa osallisuuden ja yhteisöllisyyden toteutumisesta ja huomioimisesta toiminnan aikana. Asukkaiden seuraksi taideprojektiin oli tietoisesti pyydetty mukaan tuttu ohjaaja, mieluiten omaohjaaja, sillä omaohjaaja mahdollisesti havainnoisi asukkaassa erilaisia asioita kuin hieman vieraammat tutkijat.

Taideprojektin aikana ohjaajat vastasivat kahteen eri paperilomakekyselyyn, toiseen osallisuuden ja toiseen yhteisöllisyyden näkökulmasta (ks. liitteet 1 & 2). Ohjaajat saivat ennen projektin alkua kyselylomakkeet luettavaksi, jotta he pystyivät etukäteen tutustumaan lomakkeeseen ja saivat kuvaa siitä, minkälaisia asioita projektin aikana ohjaajan tulee toiminnassa havainnoida. Kun ohjaaja lähti toiminnasta asukkaan kanssa, hänelle annettiin osallisuuskysely mukaan ja neuvottiin, mikäli hänellä oli kysymyksiä lomakkeeseen liittyen. Ohjeeksi annettiin, että lomake täytetään itsenäisesti ja palautetaan sovittuun paikkaan saman päivän aikana, jotta aineisto olisi mahdollisimman autenttista ja luotettavaa.

Projektiviikon viimeisenä päivänä taideavajaisissa ohjaajille jaettiin yhteisöllisyyslomakkeet, jotka pyydettiin myös palauttamaan sovittuun paikkaan mahdollisimman pian.

4.3 Havainnointi aineistonkeruumenetelmänä

Jos kyselytutkimuksen avulla selvitetään, mikä on kyselyyn vastaajan ajatus totuudesta ja miten hän havainnoi asiat, havainnointitutkimuksen avulla tutkija taas voi selvittää, mitä todella tapahtuu ja tutkia tekevätkö ihmiset niin kuin ovat kertoneet tekevänsä. Tiedetään, että ihmisten puheet ja arvot eivät useinkaan kohtaa tekojen ja toiminnan kanssa. Tämän takia on kyselyn ja haastattelun lisäksi on usein aiheellista myös havainnoida ihmisen käyttäytymistä. Havainnointitutkimus on erinomainen aineistonkeruumenetelmä, kun halutaan päästä tutkittavan henkilön tai ryhmän luonnolliseen ympäristöön ja saada mahdollisimman todenmukaista ja aitoa tutkimusaineistoa. Havainnoimalla voidaan kerätä suoraa tietoa ihmisten, ryhmien sekä organisaation toiminnasta ja käyttäytymisestä. Aineistonkeruutapa sopii käytettäväksi nopeasti muuttuvissa ja vaikeasti tulkittavissa tilanteissa, sillä menetelmässä tutkittavan ei tarvitse välttämättä tuottaa puhetta tai vastata kysymyksiin. Menetelmä sopiikin erityisen hyvin käytettäväksi tilanteissa, jossa tutkittavalla on esimerkiksi puheen tuottamisen haasteita, kuten monella taideprojektiin osallistuneella asukkaalla oli. Tieteellinen havainnointi on ihmisten käyttäytymisen ja toiminnan tarkkailua, siksi tutkijan on erittäin tärkeä pysyä mahdollisimman objektiivisena ja erottaa omat tulkinnat oikeista havainnoista. Tämä saattaa olla melko haastavaa ja vaatii tutkijalta paljon itsetuntemusta ja tiedostamista. (Hirsjärvi ym., 2010, ss. 212—215)

Havainnointitutkimus jaetaan systemaattiseen ja osallistuvaan havainnointiin, mutta todellisuudessa havainnointi on usein jotain näiden kahden välimaastosta. Jako perustuu siihen, kuinka strukturoitua ja säädeltyä havainnointi tutkimustilanteessa on, sekä siihen, minkälainen tutkijan rooli tilanteessa on. Systemaattinen havainnointi on nimensä mukaisesti systemaattista ja valmiiksi jäsenneiltyä havainnointia, jossa tutkija on yleensä ulkopuolisena tarkkailijana eikä ota osaa mahdolliseen toimintaan tutkimustilanteessa. Osallistuvalla havainnoilla tarkoitetaan havainnointitapaa, jossa tutkija osallistuu tutkimustilanteen toimintaan ja jossa havainnointi tilanteessa on vapaamuotoisempaa. Tutkija toimii tutkimustilanteessa tutkittavan ehdoilla, yleensä tutkittavalle luontaisessa ympäristössä. Joskus vieraan tutkijan tulo tutkimustilanteeseen voi aiheuttaa hämmennystä,

jolloin on vaarana, että tutkimustilanteen kulku vääristyy tai tutkittavan käytös muuttuu. (Hirsjärvi ym., 2010, ss. 212—215)

Tässä opinnäytetyössä käytettiin osallistuvaa havainnointia, sillä tutkijat olivat mukana taideprojektin toteuttamisessa koko ajan. Eduksi havainnoinnin kannalta saattoi olla, että tutkijat olivat asukkaille tuttuja edes jollain tavalla, sillä tuttujen ohjaajien kanssa työskentely on monesti luontevampaa ja ”aidompaa”. Havainnointi toiminnan aikana ei ollut kovinkaan strukturoitua, sillä esimerkiksi toiminnan tekemisen luonne ja kesto eri asukkaiden kanssa vaihteli hyvin paljon toisistaan. Hirsjärvi ym. (2010, ss. 213–214) mukaan haasteena osallistuvassa havainnoinnissa on kirjaamisen ajantasaisuus. Usein, jos tutkija on itse tutkimustilanteessa osallisena, kirjaaminen yhtäaikaaisesti on melko haastavaa ja aineisto joudutaan kirjottamaan havainnoinnin jälkeen muistinvaraisesti. Kun havainnoijia oli taideprojektin aikana kaksi, oli helppo tehdä työnjako niin, että toinen ohjeisti asukasta ja oli mukana toiminnassa ja toinen kirjasi havaintoja.

Havainnoidessa tutkittiin muun muassa asukkaiden ilmeitä, eleitä ja vuorovaikutusta heidän toimiessaan. Havainnoinnissa kirjattiin myös, kuinka monta itsenäistä päätöstä ja valintaa asukas pääsee tekemään sekä tarvitseeko hän tukea niiden tekemisessä. Havainnoinnin tekemistä helpotti se, että asukkaat olivat entuudestaan tuttuja ja heidän reagoitiansa pystyi jonkin verran tulkitsemaan. Jokaisella asukkaalla asumisyksikössä on omanlaisensa tapa ilmaista itseään erilaisilla äänillä tai liikkeillä, jotka saattaisivat täysin ulkopuoliselta jäädä huomaamatta.

5 Taideprojektin kuvaus

Luvussa kuvataan opinnäytetyöprosessin toiminnallisen osuuden suunnittelu ja kulku. Aluksi esitellään taideprojektin ideointi sekä ideoinnista kehittyneen taideprojektin toimintasuunnitelman synty. Luvussa kuvataan, miten toiminnalliseen osuuteen valmistauduttiin sekä mitä tehtiin, ennen kuin päästiin projektin toteuttamisvaiheeseen. Luvun lopuksi avataan toteuttamisvaiheen kulku nivoen se vankasti opinnäytetyön tietoperustaan. Tekstin lisäksi luvussa on kuvia vaihe vaiheelta taideprojektin etenemisestä. Luvun tarkoituksena on kuvata projekti selkeästi, havainnollisesti ja läpinäkyvästi.

5.1 Taideprojektin ideointi ja toimintasuunnitelman teko

Jokainen on varmasti kuullut sanonnan ”hyvin suunniteltu on puoliksi tehty”. Tämä sanonta pitää hyvin paikkansa toiminnallisen opinnäytetyön teossa. Huolellisen toimintasuunnitelman teko ennen toiminnallisen osuuden toteuttamista on tärkeää, sillä etukäteen on tiedostettava, pohdittava ja perusteltava työn idea ja tavoitteet. Toimintasuunnitelmasta tulee käydä ilmi, mitä tehdään, miksi tehdään ja miten tehdään. Tärkeintä toimintasuunnitelmassa on osoittaa työn johdonmukaisuus sekä selkeyttä itselleen, mistä työssä on kyse ja minkälaisella toiminnalla päästään tarvittavaan lopputulokseen. (Vilka & Airaksinen, 2003, ss. 26—27)

Ennen opinnäytetyön ja toiminnallisen osuuden aloittamista pitää siis olla vankka pohja jatkotyöskentelyä varten. Opinnäytetyöprosessi alkoi ideasta toteuttaa asiakaslähtöinen taideprojekti erityistä tukea tarvitsevista henkilöistä koostuvan ryhmän kanssa Uniikkiin. Idean kannalta tärkeää oli, että taideprojekti mahdollistaisi kaikkien osallistumisen ja taiteen tuottaminen olisi hyödyllistä ja antoisaa jokaiselle asukkaalle. Suunnittelu työskentelyä varten alkoi yli puoli vuotta ennen toiminnallisen osuuden aloittamista. Ensiksi oli tärkeää tutustua aiheeseen perinpohjaisesti. Tutustuminen aiheeseen ja aiempiin tutkimuksiin syvensi tietämystä erityistä tukea tarvitsevien osallisuudesta ja luovien menetelmien hyödyntämisestä osallisuuden kokemuksen tukemiseksi. Tarkoituksena oli selvittää, miten jo tehdyissä tutkimuksissa oli aihetta käsitelty, mitkä asiat olivat toimineet ja mitkä eivät olleet toimineet. Taustakirjallisuuteen tutustumalla pyrittiin myös välttämään jo tehtyjen

opinnäytetöiden uudelleen toteuttaminen. Tavoitteena oli tutkia osallisuuden kokemukseen vaikuttavia tekijöitä erilaisesta, uudesta ja luovasta näkökulmasta.

Toiseksi tehtiin tutkimussuunnitelma kirjalliseksi suunnitelmaksi, joka esiteltiin opinnäytetyön ohjaajalle. Suunnitelmaa varten aihe täytyi rajata niin, ettei se ollut liian laaja, mutta kuitenkin tarpeeksi laaja kahdelle opiskelijalle. Tällöin toiseksi pääteemaksi varmistui yhteisöllisyyden tarkastelu kohderyhmässä. Aiheen rajaus oli tärkeä tehdä työskentelyn alkuvaiheessa, sillä kun aihe oli rajattu selkeästi, oli helpompi jatkaa työtä. Aiheen rajaamista seurasi opinnäytetyön tutkimuskysymysten ja työn tavoitteiden asettaminen. Taideprojektia varten selkeytettiin, mitä työskentelyn avulla halutaan selvittää sekä millä menetelmillä tutkimuskysymyksiin saataisiin vastaukset. Aineistonkeruumenetelmiksi valikoituivat kysely- ja haastattelumenetelmät, sillä niiden avulla tutkimuskysymyksiin olisi mahdollista saada niihin tarvittava aineisto.

Kolmanneksi sisällytettiin kirjalliseen tutkimussuunnitelmaan alustava työvaihe ja aikataulusuunnitelma, joka tehtiin suunniteltuun valmistumispäivään saakka. Toiminnallisen opinnäytetyöprojektin kannalta aikataulutus oli tarpeen suunnitella hyvin ja väljästi, sillä jo suunnitteluvaiheessa tiedettiin, että prosessi tulee viemään aikaa sen monivaiheisuuden vuoksi. Olennaisinta oli suunnitella milloin itse taideprojektin työviikko toteutetaan, sillä toteutuksen jälkeen aineiston käsittelyyn ja läpikäymiseen menisi aikaa. Opinnäytetyön raportista suunniteltiin myös alustava runko, joka selkeytti työvaiheita ja antoi hyvän perustan raportille.

5.2 Toiminnallisen osuuden valmistelu

Projektin suunnittelu ajatuksen tasolla aloitettiin noin puoli vuotta ennen toteutusvaihetta. Sopivien materiaalien valinnassa tärkeää oli ennen kaikkea ottaa huomioon asukkaiden toimintakyky ja turvallisuus. Pyrkimyksenä oli, että taideteos olisi sellainen, että kaikki asukkaat toimintakyvyn tasostaan huolimatta pystyisivät osallistumaan tekemiseen. Materiaalin puolestaan tulisi olla sellaista, etteivät asukkaat satuta itseään tekemisvaiheessa tai kun työ on ripustettuna seinälle. Konkreettisesti mietittiin esimerkiksi, ettei kehikosta töröttä nauloja tai lähde asukkaiden sormiin tikkuja. Myös työskentelyvälineiden valinnassa tärkeänä kriteerinä oli, ettei niillä voi satuttaa itseään.

Teokseen päätettiin pujotella värin ja kirjavuuden tuomiseksi kankaanpaloja limittäin ja lomittain. Ideana oli, että asukkaat repisivät suurista lakanoista kankaanpaloja, ja sen jälkeen pujottelisivat ne näkösuojan rei'istä. Kankaiden pujottelu on monille asukkaille motorisesti melko vaativaa, sillä siihen tarvitaan runsaasti hienomotorisia taitoja. Hienomotoristen taitojen harjoittelu eri tehtävien avulla kuuluu monilla asukkailla perusarjen toimintoihin, joten ajatuksena oli, että kankaiden pujottelu tukisi tämän taidon harjoittamista. Pujottelua varten tarvittiin lakanoita, jotka olisivat ylimääräisiä ja menossa muutenkin pois käytöstä. Asumisyksikön ohjaajia pyydettiin tuomaan kotoa turhia, ylimääräisiä lakanoita työpaikalle projektia varten, jos vain mahdollista. Värikkäitä lakanoita kertyi muutamassa päivässä useampi säkillinen, joten ylimääräisiä hankintoja kankaita varten ei tarvinnut enää tehdä.

Kehikoksi valikoitui rautakaupasta ostettu puinen näkösuoja, sillä sitä oli helppo muokata työn tarpeisiin ja siinä oli tarpeeksi suuria reikiä kangaspalojen pujottelua varten. Näkösuojan päästä pystyi myös helposti sahaamaan palat pois ja tekemään siitä talon muotoisen (Kuva 1). Erityistä tukea tarvitseva hyötyy esimerkiksi konkreettisilla esineillä tehdyistä päiväohjelmista, koska hän yhdistää esineen tekemiseen (Mäki, 2008, s. 6). Taideprojektissa haluttiin hakea talon muodolla esineen yhdistämistä tekemiseen ja asioihin, tässä tapauksessa kotiin. Kehikko sahattiin talon muotoiseksi ja hiottiin hiomapaperilla kauttaaltaan, jotta se olisi turvallinen asukkaille. Työhön sahattiin ja maalattiin vielä valmiiksi puulistasta palat, jotka työn loppuvaiheessa kiinnitettäisiin talolle katoksi. Puulistat maalattiin punaisiksi asumisyksikön katon värin mukaan. Sahaus, puun hiominen ja katon tekeminen tehtiin esivalmisteluna, sillä todettiin että työvaiheita olisi muuten ollut asukkaille liikaa ja taideteos ei välttämättä olisi valmistunut aikataulussa. Lisäksi sahan ja hiomapaperin käyttö olisi ollut asukkaille turvallisuusriski.

Kuva 1 Valmisteltu näkösuoja

Yksikön esimies toivoi, että yksikön yhteisessä työyhteisöpalaverissa taideteosta esiteltäisiin alustavasti, jotta työyhteisö olisi tietoinen tulevasta projektista ja sen tavoitteista. Ohjaajille kerrottiin, mistä projektissa on kyse, mitä ohjaajilta ja asukkailta odotetaan sekä miten ja minkälaista aineistoa työskentelystä kerätään. Pyrkimyksenä oli varmistaa, että asukkaan tullessa työskentelemään projektiin hänen mukanaan tulisi tuttu ohjaaja, mieluiten asukkaan omaohjaaja. Lopuksi vielä kerrottiin, että projektista tiedotetaan myöhemmin lisää ja että mahdollisia kysymyksiä projektista voi esittää koska vain.

Tiedotettaessa ohjaajia taideprojektin toteutuksesta esiin nousi toive, että ohjaajat haluaisivat nähdä haastattelukysymykset etukäteen, jotta he voisivat valmistautua niihin ja jotta he tietäisivät mitä erityisesti tarkkailla prosessin aikana. Tässä vaiheessa valmisteltiin haastattelukysymysten lopullinen muoto. Kysymyksien asettelussa pyrittiin siihen, että ne olisivat mahdollisimman selkeitä, mutta ei johdattelevia. Haastattelukysymyksien viimeistelyn jälkeen kyselylomakkeen mallikappale jaettiin jokaiseen kotiin, jotta ohjaajat voisivat perehtyä kysymyksiin etukäteen. Samalla koteihin jaettiin myös projektiviikon aikataulu.

Ennen taideprojektin työskentelyvaihetta ohjaajia tiedotettiin vielä viimeisen kerran tulevasta viikosta. Tiedottamiseen käytettiin yksikön tiedotusjärjestelmää, jotta informaatio tavoittaisi jokaisen ohjaajan. Ohjaajille muistutettiin tulevan viikon aikataulusta, työskentelytilasta, eri kotien työskentelyvuoroista ja muista käytännön järjestelyistä. Lisäksi heille annettiin vielä tilaisuus esittää kysymyksiä, mikäli sellaisia olisi herännyt.

5.3 Toiminnallisen osuuden toteutus ja aineiston kerääminen

Projektin työvaiheita jaettiin suunnitellusti koko viikon eri päiville, jotta työn teko etenisi loogisesti ja jotta työ tulisi varmasti valmiiksi. Aikataulun mukaan tavoitteena oli, että kehitteitä maalattaisiin ja lakanoita revittäisiin kaksi ensimmäistä päivää, jotta keskiviikkona maali olisi kehitteissä kuivaa ja pujottelun voisi silloin aloittaa. Pujottelu todennäköisemmin olisi asukkaille haastavin osuus, joten siihen työvaiheeseen oli syytä jättää reilusti aikaa. Myös kolmantena ja neljäntenä päivänä asukkaat saivat tehdä kahta eri työvaihetta, lakanoiden repimistä ja pujottelua. Tavoitteena oli, että kaikki halukkaat pääsisivät repimään lakanoita, koska asukkaiden tiedettiin pitävän siitä. Maalaamalla kehitteeseen eri värejä ja pujottelemalla itse revittyjä ja valittuja lakanoita jokaisen asukkaan kädenjälki jäisi työhön näkyviin ja jokainen voisi ihastella omaa osuuttaan valmiista työstä.

Asukkaat tulivat vuorotellen ohjaajan kanssa tilaan tekemään projektia. Asukkaat tulivat yksitellen, koska siten pystyttiin varmistamaan tarvittava huomio asukkaalle ja pitämään tilanne rauhallisena. Autismin kirjoon kuuluvalle on ominaista aisti yli- ja aliherkkyys, jolloin esimerkiksi äänet voivat aiheuttaa ahdistusta tai fyysistä kipua (Kari ym., 2020 s. 67). Ohjaaja oli asukkaan henkisenä tukena sekä samalla tarkkailemassa opiskelijoiden ohjausta ja arvioimassa osallisuuden toteutumista. He havainnoivat työskentelyä etukäteen jaetun lomakkeen (Liite 1) kysymysten avulla. Projektin toisena päivänä asukkaiden mukana oli kaksi ohjaajaa, jolloin toinen ohjaaja keskittyi vain tarkkailuun ja toinen asukkaan tukena olemiseen.

Ensimmäisenä päivänä kehitteitä oli ulkona maalattavana, koska sää oli aurinkoinen (Kuva 2). Lakanoiden repiminen tapahtui asumisyksikön päivätoiminnan tiloissa, tilan syrjäisyyden ja rauhallisuuden vuoksi. Se, että toiminnot tapahtuivat eri tiloissa, jakoi työvaiheet selkeästi. Toisena päivänä kehitteitä jouduttiin siirtämään sisälle huonon sään vuoksi. Se pidettiin

kuitenkin eri tilassa kuin lakanoiden repiminen, jotta yhteen vaiheeseen olisi helpompi keskittyä. Toiminnan jakaminen selkeyttämisen kannalta oli tärkeää, koska se luo asukkaalle turvallisuuden tunnetta ja parantaa tilanteen ymmärtämistä ja sen ennakoitua (ks. Mäki, 2008, s. 9).

Kuva 2 Maalattu näkösuoja

Asukkaan osallisuutta vahvistettiin antamalla valinnan varaa projektin tekemisessä. Asukkaat saivat valita värin, jolla maalata, ja saivat halutessaan sekoittaa värejä. Heille oli varattu erilaisia välineitä maalaamiseen, kuten erilaisia vaahtomuoviteloja ja pensseleitä. Asukkaat saivat valita välineistä mieluisimman. Lakanoiden väreissä ja ko'issa oli valinnanvaraa, ja asukas valitsi niistä haluamansa. Lakanaa sai repiä mistä kohtaa halusi ja sen kokoiseksi kuin halusi (Kuva 3). Osallisuuteen kuuluu vahvasti mahdollisuus vaikuttamiselle. Asukkaan tulee saada esittää mielipiteensä esteettömästi ja mutkattomasti. (Kari ym., 2020 s. 126)

Lakanoiden repimisissä avustettiin alkuviillon tekemisellä, jos lakana ei muuten lähtenyt repeytymään. Asukkaat saattoivat myös itse leikata alkuviillon.

Kuva 3 Revityt lakanat

Kolmantena ja neljäntenä päivänä asukkaat aloittivat lakanoiden pujottelun kehikkoon (Kuva 4). He saivat päättää, miten pujottelee ja mihin kohtaan. Asukkaiden osallisuutta voidaan tukea antamalla heille mahdollisuuksia tehdä valintoja ja johtamaan itseään (Kari ym., 2020, s. 131). Joidenkin asukkaiden kohdalla jouduttiin rajaamaan vaihtoehtojen määrää, koska liian moni vaihtoehto ei edistänyt päätöksen tekoon. Vaihtoehdot rajattiin kahteen, joista asukas valitsi mieluisimman. Joissain tilanteissa valinta jouduttiin tekemään asukkaan puolesta, kun toimintakyky ei riittänyt päätöksen tekoon ja työn tekeminen ei edennyt. Päätös asukkaan puolesta tehtiin vain pakollisessa tilanteessa. Asukasta kannustettiin vahvasti päätöksentekoon itsenäisesti, mutta tilannetta tulkittaessa huomattiin, ettei päätöksenteko onnistu. Mäen (2008) mukaan joissain tapauksissa toiminnan etenemiseksi täytyy tekijää auttaa alkuun, koska tekemisen aloittaminen on hänelle haastavaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että asioita tehtäisiin hänen puolestaan. (Mäki, 2008, s. 9) Tulee myös muistaa, että asukkaalla on oikeus osallistumiseen, mutta myös osallistumattomuuteen ja molempia tulee tukea asukkaan toiveiden mukaisesti (Kari ym., 2020, s. 131).

Kuva 4 Pujotellut lakanat

Asukas sai päättää itse, missä paikassa ja asennossa työtä tekee. Näin tekeminen on mahdollisimman mieluista asukkaalle. Ajan tekemiseen määritteli myös asukas itse. Hän sai päättää milloin mikäkin vaihe oli valmis ja milloin hänen osuutensa on tehty. Osa asukkaista oli työskentelemässä 15 minuuttia ja osa kaksi minuuttia. Mukana olleita ohjaajia pyydettiin täyttämään osallisuutta käsittelevä kyselylomake mahdollisimman pian osallistumisensa jälkeen, jotta he muistaisivat mahdollisimman tarkasti, miten projektin tekeminen oli sujunut.

Jälkeenpäin pujotetut lakanat nidottiin kiinni kehiikkoon takapuolelta, etteivät ne lähde irti. Nitominen toteutettiin jälkeenpäin myös siksi, ettei nitojapyssyn ääni pelästyttä asukkaita. Autismin kirjoon kuuluvalle voimakkaat aistiärsykkeet, tässä tapauksessa kovat äänet voivat aiheuttaa ahdistuneisuutta (Kari ym., 2020, s. 69). Kehikko viimeisteltiin lisäämällä siihen katto, joka oli etukäteen maalattu. Katon avulla kehiikosta tuli talon näköinen.

Ohjaamisessa keskityttiin rauhalliseen ohjaustapaan. Ohjeet työskentelyyn annettiin selkeästi ja ytimekkäästi. Tarvittaessa ohjeita toistettiin. On tärkeää toimia loogisesti ja rauhallisesti, koska näin annetaan asukkaalle tilaa toimia ja kommunikoida (Mäki, 2008, s. 9). Joidenkin asukkaiden kanssa työtä tehtiin kädestä pitäen, koska heidän toimintakykynsä ei riittänyt itsenäiseen tekemiseen. Suurin osa asukkaista pystyi kuitenkin tekemään projektia itsenäisesti. Kannustamisella oli suuri merkitys työskentelyn onnistumiseen. Asukkaita motivoi myös tieto siitä, että osallistumisen jälkeen saisi palkinnon. Motivoivalla ympäristöllä kannustetaan asukasta toimimaan aktiivisesti sekä tekemään vuorovaikutusaloitteita. Lisäksi sopiva ympäristö edistää tunne-elämän tasapainoa ja lisää tietoa ympäristöstä. (Mäki, 2008, s. 6) Tällä voidaan myös antaa onnistumisen kokemuksia, joka vahvistaa osallisuuden tunnetta (Kari ym., 2020, s. 131). Palkinnoksi oli varattu karkkia ja pillimehua.

Taideavajaisiin suunniteltiin ja hankittiin valmiiksi tarvittavat tarjottavat sekä koristeet ja ennen avajaisia yhteiset tilat valmisteltiin avajaiskuuntoon. Avajaisissa tarjoiltiin herkkuja, joiden tarkoituksena oli osaltaan kannustaa osallistua tilaisuuteen, sillä moni asukkaista kokee yhteiset tilaisuudet haastaviksi. Herkkujen ollessa kannustimena asukkaat halusivat jäädä tilaisuuteen. Näin mahdollisimman moni oli läsnä tilaisuudessa. Tarjolla oli avajaismaljoina Pommacia kuohuviinilaseissa sekä kakkua ja suolaista ja makeaa naposteltavaa (Kuva 5 ja Kuva 6). Avajaiset pidettiin asukkaiden välipala-aikaan, jotta kaikilla olisi mahdollisuus päästä paikan päälle ilman, että asukkailla olisi henkilökohtaisia menoja päällekkäin tilaisuuden kanssa. Tilaisuuden alkaessa valmis taideteos oli peitetty lakanalla. Kaikkien osallistujien ollessa paikalla taideteoksen tekijöitä sekä avustaneita ohjaajia kiitettiin kiitospuheella työhön osallistumisesta (Kuva 7). Kiitospuhe pidettiin lyhyenä ja ytimekkäänä, jotta kaikki malttaisivat istua sen ajan paikoillaan. Kiitosten jälkeen lakanan alta paljastettiin valmis asukkaiden tekemä työ, jota kaikki saivat käydä ihastelemassa.

Kuva 5 Avajaisaljat

Kuva 6 Avajaisten juhlapöytä

Osa erityistä tukea tarvitsevista henkilöistä saattaa vammansa vuoksi eristäytyä kotiinsa. Heidän yhteisöllisyyttään voidaan vahvistaa erilaisilla tapahtumilla. Erityisesti asumispalveluissa yhteisöllinen osallisuus voi toteutua siellä olevan yhteisön avulla. Asukkaita voi olla hyvä kannustaa yhteisöllisyyteen, mutta halu ja tarve siihen lähtee asukkaalta itseltään. He saattavat tarvita kannustamista, koska kokevat, etteivät he voi toimia yhdessä muiden kanssa. Tässäkin täytyy huomioida, että kaikki eivät välttämättä halua osallistua tapahtumiin tai olla tekemisissä toisten kanssa ja asukkaan päätöstä tulee kunnioittaa. Yhteisyyden tunne on ihmiselle perustarve. (Kari ym., 2020, s. 131)

Kuva 7 Valmis työ seinällä taideavajaisissa

Avajaisissa jaettiin taideavajaisiin osallistuville ohjaajille yhteisöllisyyttä käsittelevä kyselylomake (Liite 2). Se pyydettiin palauttamaan mahdollisimman pian tapahtuman jälkeen, jotta havainnot yhteisöllisyydestä olisivat mahdollisimman tuoreita ja luotettavia. Taideavajaisista asukkaat lähtivät kahviteltuaan omiin koteihinsa. Jokainen sai olla avajaisissa haluamansa ajan, eikä ketään velvoitettu olemaan siellä pidempään kuin tahtoi.

6 Aineiston analysointi

Aineistoa on analysoitu laadullisen tutkimuksen analysointivaiheiden mukaisesti. Vaiheita käytettiin aineistonkeruumenetelmistä saadun materiaalin analysointiin tutkimukselle ominaisella tavalla. Luvussa kuvataan vaiheet ja esitetään taulukoiden avulla tutkimusaineistosta nousevien teemojen toistuvuutta.

Tämä toiminnallinen opinnäytetyö on laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen määrittää halu tietää ihmisen toiminnan takana vaikuttavat asiat sekä ymmärtää perusteellisesti ilmiö (Vilkkä & Airaksinen, 2003, s. 63). Ilmiöitä tarkastellaan kohteena olevien henkilöiden, tässä tapauksessa asukkaiden näkökulmasta. Heidän tunteitaan, ajatuksiaan ja kokemuksiaan tarkasteltavasta ilmiöstä yritetään selvittää ja ymmärtää. (Puusa & Juuti, 2020, s. 9) Laadullisessa tutkimuksessa ei haeta tilastollisia johtolankoja. Tilastollinen argumentointitapa ei ole tarpeen tai välttämättä mahdollinenkaan, kun litteroitua materiaalia syntyy suuret määrät jo yhdestä haastattelusta. Laadullisessa tutkimuksessa on myös ominaista, että yksiköitä on rajallinen määrä. Ei ole mahdollista haastatella niin montaa yksilöä, että niiden välinen ero olisi tilastollisesti merkittävä. (Alasuutari, 2011, s. 31)

Laadullisesti tehty analyysi koostuu havaintojen pelkistämisestä sekä arvoituksen ratkaisemisesta. Pelkistämisessä oleellista on se, mistä näkökulmasta aineistoa tarkastellaan. Aineistosta tarkastellaan asioita, jotka ovat teoreettisen viitekehyksen sekä kyseisen kysymyksenasettelun kannalta relevanttia. Samaa aineistoa voidaan tarkkailla monesta eri näkökulmasta. Näin tekstimassasta saadaan eroteltua hallittava määrä "raakahavaintoja". Näitä havaintoja voidaan kutsua myös "avaintapahtumiksi", ja ne tuottavat kategorioita. (Alasuutari, 2011, s. 32; Puusa & Juuti, 2020, s. 159). Seuraavassa vaiheessa näitä havaintoja yhdistellään. Tämä tehdään etsimällä raakahavainnoista jokin yhteinen piirre, sääntö tai nimittäjä. (Alasuutari, 2011, s. 32) Puusa ja Juuti (2020, s. 154) kuvaavat tätä vaihetta dialogiseksi tematisoinniksi. Ratkaisevaa tässä on se, että aineisto ja teoria ovat jatkuvassa dialogissa. Kategorioista ei voi tuottaa vielä analyysia, vaan se pitää suhteuttaa teoriapohjan kanssa, joka tuottaa käsiteltävät teemat.

Pelkistämisen avulla tuotetun materiaalin avulla ratkaistaan arvoitus eli tarkasteltava ilmiö. Näin aikaansaadaan merkitystulkinta, eli rakennekokonaisuuden muodostaminen. Tulosten tulkintaan ei kuitenkaan vain käytetä pelkistettyä materiaalia, vaan koko aineistoa ja teoriaa käytetään apuna merkitystulkintojen tekemiseen. (Alasuutari, 2011, ss. 35–36) Jokaisesta teemasta on päämääränä saada tulkittua vastauksia tutkimuskysymyksiin. Tulkintaa ja analyysia käytetään johtopäätöksien muodostamiseen ja niitä peilataan teoriaan ja asiayhteydessä olevaan tietoon. Tulkinnat kerätään yhteen ja tuodaan esiin vastaus tutkimusongelmaan niiden pohjalta. (Puusa & Juuti, 2020, ss. 165–166)

Opinnäytetyössä aineistoa lähdettiin analysoimaan edellä kuvatulla tavalla.

Kyselylomakkeesta ja havainnointimuistiinpanoista poimittiin aiheita ja ajatuksia, jotka vastasivat kysymyksenasetteluun ja kuuluivat teoreettiseen viitekehykseen, näin tuotettiin ”raakahavaintoja” eli kategorioita.

Seuraavaksi käsitellään, millaisia raakahavaintoja materiaalista saatiin kerättyä. Osallisuutta käsittelevä kysely jaettiin yhdelletoista ohjaajalle (Liite 1). Ensimmäiseen kolmeen kysymykseen vastasivat kaikki ohjaajat. Neljänteen kysymykseen vastasi kymmenen ohjaajaa ja viimeiseen vapaan kommentin kysymykseen vastasi kahdeksan ohjaajaa. Seuraavassa taulukossa (Taulukko 1) esitetään, kuinka monta kertaa eri raakahavainnoista mainittiin vastauksissa. Raakahavainnoissa käytettiin paljon erilaisia ilmaisuja tarkoittaen samaa asiaa. Taulukkoon ne ovat selkeyden vuoksi pelkistetty muutaman sanan ilmaisuihin.

Taulukko 1 Osallisuuden kyselyiden raakahavaintojen esiintymismäärä vastauksissa

Raakahavainto	Esiintymismäärä
Ohjaustapa	16
Palkitseminen	3
Työskentelytila	8
Valinnan ja päätöksen teko	10
Yksilöllisen toimintakyvyn huomioiminen	8
Yksintyöskentely ja yksilöllinen aika	11

Ohjaustapaan sisältyi esimerkiksi rauhallinen ohjaus ja kannustaminen. Palkitsemisesta kerrottiin esimerkiksi, kuinka se on toiminut motivaattorina osallistumaan. Työskentelytilaan liittyen kommentteissa mainittiin liiallisista häiriötekijöistä tai paikan tuttuudesta. Valinnan ja päätöksen teon maininnoissa kerrottiin, millaisia valintoja asukas on päässyt tekemään tai onko jokin tuottanut vaikeuksia. Yksilöllisestä toimintakyvyn huomioimisesta kerrottiin esimerkiksi, kuinka työskentely sopi monelle eri tasoiselle asukkaalle. Yksintyöskentelyn kerrottiin olevan osallisuutta edistävää, koska muuten ei olisi voinut keskittyä.

Yhteisöllisyyttä käsitteleviä kyselyitä (Liite 2) jaettiin neljä kappaletta jokaiselle kodille eli kuudelletoista ohjaajalle ja niitä palautui meille täytettynä viisi kappaletta. Ensimmäiseen kysymykseen vastasi viisi ohjaajaa, toiseen ja kolmanteen kolme ohjaajaa. Seuraavassa taulukossa (Taulukko 2) kuvataan raakahavaintojen esiintymismäärää kyselyn vastauksissa. Selkeyden vuoksi raakahavainnot on pelkistetty muutaman sanan ilmaisuihin, vaikka kyselyiden vastauksissa on käytetty monenlaisia ilmaisuja ilmaisemaan samaa asiaa.

Taulukko 2 Yhteisöllisyyden kyselyiden raakahavaintojen esiintymismäärä vastauksissa

Raakahavainto	Esiintymismäärä
Juhla	7
Asukkaiden osallistuminen	5
Yhteinen tekeminen	5

Juhlasta kerrottiin esimerkiksi sen olevan hyvä lopetus yhteiselle työlle. Asukkaiden osallistumisesta iloittiin, että lähes kaikki oli paikalla. Yhteisestä tekemisestä kerrottiin esimerkiksi siitä, että työ oli ollut yhteinen asia.

Toisena aineistonkeruumenetelmänä oli toiminnan havainnointi. Havainnointiaineisto koski tutkijoiden arvioimaa osallisuuden toteutumista työntekovaiheessa sekä havainnointia siitä minkälaisia valintoja ja päätöksiä asukas tekee ja muita osallisuuden toteutumisen kannalta oleellisia asioita. Seuraavaan taulukkoon (Taulukko 3) on kerätty havaintojen määriä aihealueittain.

Taulukko 3 Havainnoinneista nousseet raakahavainnot osallisuudesta

Raakahavainto	Esiintymismäärä
Valinnan ja päätöksen teko	32
Avustaminen	8
Ohjaustapa	11

Erilaisia valintoja ja päätöksiä havainnoista esiintyi 32 kappaletta 11 asukkaan työskentelyvaiheesta. Näitä oli esimerkiksi työskentelyasennon tai -välineen valinnat. Avustamisesta mainittiin esimerkiksi leikkaamalla lakanaa tai rajaamalla vaihtoehtoja tarvittaessa. Ohjaustapaan sisältyi esimerkiksi kannustaminen ja työskentelystä palkitseminen.

Tutkijat havainnoivat yhteisöllisyyttä projektin taideavajaisissa. Asukkaita havainnoitiin yhteisönä, eikä yksilöinä, joten ei ole tarpeenmukaista esitellä havaintoja luvallisesti. Havainnoiden tärkeimmät aihepiirit esitetään seuraavassa taulukossa (Taulukko 4).

Taulukko 4 Havainnoinneista nousseet raakahavainnot yhteisöllisyydestä

Raakahavainnot
Innostaminen
Palkitseminen
Osallistujien määrä
Taideteos
Tunnelma
Yhteinen juhla

Tämän jälkeen pelkistettyä aineistoa vertailtiin keskenään dialogissa teoreettisen tiedon kanssa etsien yhteisiä piirteitä ja ne yhdisteltiin avainajatuksiksi eli teemoiksi. Teemojen pohjalta tuotettiin merkitystulkinta tarkasteltavaan ilmiöön, eli siihen millä keinoilla taiteen tuottaminen ja projekti edistää erityistä tukea tarvitsevan henkilön osallisuuden tunnetta ja millä tavoin taideteoksen tekemisellä voidaan edistää yhteisöllisyyttä asumisyksikössä.

Tulkintaan käytettiin pohjana teemojen lisäksi ”raakahavaintoja” sekä koko aineistoa ja tietoperustaa. Tulkinnan perusteella annettiin vastaus tutkimusongelmalle, toisin sanoen tutkimustehtävälle.

7 Tutkimustulosten tulkinta

Opinnäytetyössä aineistonkeruumenetelmänä toimi ohjaajille toteutettu kysely, jonka tarkoituksena oli arvioida osallisuuden ja yhteisöllisyyden teemoja ammatillisesta ja toiminnan ulkopuolisesta näkökulmasta. Toisena aineistonkeruumenetelmänä käytettiin tutkijoiden havaintoja, joiden avulla tarkkailtiin asukkaan osallisuuden ja yhteisöllisyyden tunteen syntyä ja toteutumista. Tuloksia tarkastellaan näin monesta näkökulmasta, koska se lisää työn luotettavuutta. Se myös antaa laajempaa näkökulmaa ilmiölle, kuin vain tarkastelemalla ohjaajien kyselyiden vastauksista tulleita tuloksia. Kummastakin aineistonkeruumenetelmästä tulleita tuloksia verrattiin keskenään ja niiden avulla tuotettiin taulukot työkaluiksi ohjaamistyöhön (Taulukko 7. ja 10.). Taulukot tarjoavat keinoja edistää osallisuutta tai yhteisöllisyyttä luovia menetelmiä hyödyntäen. Ne voivat hyvin toimia jatkossa ohjaajan työvälineenä toiminnan suunnittelussa.

7.1 Osallisuuden tarkastelu

Tuloksista tarkastellaan ensimmäisenä osallisuutta käsittelevät teemat. Tässä alaluvussa käsitellään ohjaajien antamien vastauksien perusteella osallisuuden toteutumista sekä tutkijoiden havaintojen kautta asukkaan kokemusta osallisuudesta. Lopuksi näistä saatuja tuloksia vertaillaan keskenään ja verrataan ovatko tulokset toisiaan tukevia vai eroavatko ne toisistaan. Osallisuutta tarkasteltiin toteutuksen aikana työn toteutusvaiheessa, ennen yhteisöllisiä taideavajaisia.

7.1.1 Osallisuuden edistäminen ohjaajien näkökulmasta

Kyselyistä tullutta materiaalia pelkistettiin, kategorioiden jälkeen ne muodostettiin teemoiksi. Pääteemoiksi nousi analysointimenetelmän avulla ohjaajan toiminta osallisuuden edistämiseksi, osallisuutta tukeva toimintaympäristö sekä asukkaan kokemus osallisuudesta (Taulukko 5).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2020) mukaan osallisuutta voi edistää muun muassa seuraavilla periaatteilla: Omaehtoinen osallistuminen toimintaan, yksilöllisten ratkaisujen tekeminen yhdessä osallistujan kanssa, yhteisen hyvän luominen, siitä nauttiminen ja jakaminen tasavertaisesti muiden kanssa, arvostuksen ja kiitoksen saaminen sekä yhteisön osaksi pääseminen. Näiden periaatteiden mukaisesti ohjaajan toiminta voi opinnäytetyön taideprojektissa edistää asukkaan kokemusta osallisuudesta.

Taulukko 5 Ohjaajien täyttämistä kyselyistä nousseet osallisuuden teemat

Ohjaajan toiminta osallisuuden edistämiseksi	Asukkaan kokemus osallisuudesta	Osallisuutta tukeva toimintaympäristö
<ul style="list-style-type: none"> • Ohjaustapa • Asukkaan kohtaaminen • Kannustaminen • Tuki päätöksenteossa • Palkkio – tapa motivoida asukasta • Yksilöllisyyden huomioon ottaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Toiminnan keston vaikuttaminen • Toimintakyvyn mukaan työskentely • Yksilöllisyyden kokemus • Itsenäinen valinnan teko • Ohjaajan huomio • Itsenäinen päätöksenteko 	<ul style="list-style-type: none"> • Työskentely-ympäristön merkitys • Ryhmäkoon merkitys

Ohjaajien osallistuminen ja ohjaustapa olivat osallisuutta edistäviä, siten että olivat kannustavia ja mukana työskentelyssä
Ote kyselylomakkeen vastauksista.

Kyselyn vastauksista ilmeni aihealueita, joilla ohjaaja voi vaikuttaa asukkaan osallisuuden kokemuksen edistämiseen. Ohjaajat kertoivat vastauksissaan, että asukkaiden ohjaaminen rauhallisesti ja ohjeiden kertominen selkeästi ja lyhyesti auttoivat asukasta keskittymään sekä kannusti omatoimisuuteen. Lisäksi kuvattiin, että asukkaan kanssa tekeminen oli samalla tasolla, mutta työn tekeminen asukkaan omalla tavalla edisti asukkaan osallisuuden kokemusta. Osa asukkaista tarvitsi fyysistä ohjausta, mutta se koettiin vastausten mukaan tarvittavana toiminnon onnistumiseksi. Asukkailla saattaa olla haasteena toiminnon aloittaminen (Mäki, 2008, s. 9). Ohjaaja voi tehdä päätöksen tai esimerkiksi lakanaan viillon, että asukas saa toiminnon aloitettua ja näin etenemään. Näin otettiin huomioon myös jokaisen asukkaan yksilöllisyys toiminnassa.

Ohjaajat olivat asukkaan mukana työskentelyssä samalla tasolla ja näin edistivät osallisuutta, sekä antoivat asukkaan työskennellä omalla tavallaan. Ote kyselylomakkeen vastauksista.

Ohjaajien näkemyksen mukaan kannustamisella työskentelyyn oli merkitystä asukkaan osallisuuteen. Monissa vastauksissa tuli ilmi, kuinka tärkeä tekijä palkitseminen oli asukkaiden osallistumismotivaatioon. Eräessä vastauksessa mainittiin, että ilman palkintoa asukas ei olisi osallistunut ollenkaan. Näin ollen voidaan päätellä, että palkitsemalla on tekemistä osallisuuden kanssa. On tärkeää huomioida, että osallisuutta on myös se, että asukas päättää olla osallistumatta toimintaan (Meriluoto & Marila-Penttinen, 2015, s. 9). Autismin kirjon omaavaa henkilöä on tärkeää palkita toiminnasta, joka on sujunut hyvin. (Kerola, Kujanpää & Timonen, 2001, ss. 90–92)

Asiakas koki olevansa taiteilija. Ote kyselylomakkeen vastauksista.

Toinen teema, joka vastauksista nousi, oli asukkaan oma kokemus osallisuudesta. Toiminnan tekoon oli annettu asukkaalle mahdollisuus itsenäiseen päätöksen- ja valinnantekoon. Näitä olivat esimerkiksi maalin värin valinta, maalausvälineen valinta, lakanan valinta, työskentelyasennon valinta sekä päätöksen teko siitä, milloin siirrytään seuraavaan vaiheeseen ja kuinka kauan toimintaa tehdään ja milloin kokee tehneensä oman osuuden yhteiseen taideteokseen. Osallisuus toteutuu, kun erityisasumisyksikön asuja muuttuu olijasta toimijaksi. Asukasta voidaan kuvata toimijaksi, kun hän tekee suorituksia itse ja toimii mahdollisuuksiensa mukaan omatoimisesti sekä itsenäisesti. Lisäksi toimijuuden toteutumiseksi asukas saa tukea toimimiseen tarvittaessa, hän tekee itse päätöksen toiminnan aloittamisesta ja voi toimia toisin sekä tietää muista vaihtoehdoista. Lopuksi toiminnasta muodostuu jotain sellaista, mitä ei olisi tullut ilman hänen toimijuuttaan ja hän vastaa tekojen lopputuloksesta. (Tukiliitto, n.d.a)

Projekti oli sopiva kohderyhmälle, ei liian haastava ja työskentelyssä sai työskennellä omalla tavallaan ja oman toimintakyvyn mukaan. Työ oli valittu ja suunniteltu niin, että kaikki voivat osallistua tekemiseen ja ei tarvitse työskennellä samalla tavalla. Ote kyselylomakkeen vastauksista.

Vastauksista korostui, että on tärkeää ottaa huomioon asukkaiden yksilöllinen toimintakyky ja soveltaa toiminta jokaisen toimintakyvylle sopivaksi. Ohjaajat kokivat yksilöllisyyden edistävän osallisuutta, koska silloin he saavat ohjaajan täyden huomion. Positiivisena todettiin myös työvaiheiden erilaisuus, jolloin asukas pääsi kokeilemaan eri asioita.

Paikka oli hyvä, syrjäisiä, mutta liikaa ärsykeitä. Liikaa irtonaisia esineitä. Paikka olisi voinut olla tilavampi. Ryhmäkoko oli hyvä.
Ote kyselylomakkeen vastauksista.

Kolmas teema oli osallisuutta tukeva toimintaympäristö. Ohjaajat nostivat vastauksissaan erilaisia näkökohtia työskentely-ympäristöstä. Työskentely-ympäristönä toimi erityisasumispalvelun päivätoimintatila. Osassa vastauksissa korostettiin paikan tuttuuden, rauhallisuuden ja hiljaisuuden tärkeyttä. Kuvattiin myös, että joillekin asukkaille paikassa oli liikaa ärsykeitä, kuten liikaa tavaraa ja irtonaisia esineitä ympärillä. Monta erilaista aistikokemusta samanaikaisesti voi tuntua autistikirjon henkilöstä kuormittavalta ja aistitieto voi olla hämmentävää sekä vääristynyttä (Autismiliitto, 2018). Ohjaajat kertoivat, että yksilötoiminnan tekeminen toimi ja edisti osallisuutta. Ryhmässä keskittyminen olisi ollut haastavaa ja osa koki, ettei silloin toimintoa olisi saatu toteutettua. Osassa vastauksissa pohdittiin, että myös ryhmässä olisi voinut kokeilla toiminnon tekemistä. Autismin kirjoon kuuluvalla saattaa kuitenkin olla haastavaa toimia ryhmässä (Kari ym., 2020, s. 67).

Tulosten perusteella voidaan tulkita, että luovalla tekemisellä on ollut vaikutusta erityistä tukea tarvitsevan asukkaan osallisuuteen. Asukas saa tehtyä osallisuuttaan edistäviä päätöksiä ja näin tulee olijasta toimijaksi. Kyselyistä saatiin paljon tietoa, millä tavoin osallisuutta voidaan edistää, varsinkin tilanteessa, jossa käytetään luovia menetelmiä. Tärkeimpinä osallisuuden kannalta on päätöksen ja valinnan teon tukeminen ja siihen kannustaminen, että toiminta on toimintakykyä vastaavaa ja huomioi jokaisen yksilönä.

7.1.2 Asukkaan kokemus osallisuudesta havainnoinnin näkökulmasta

Tutkijat havainnoivat osallisuutta, siihen edistäviä tekijöitä ja asukkaan ilmaisuja, kuten keskittyneisyyttä tai innostuneisuutta, jotka voisivat viestiä osallisuuden toteutumisesta.

Näitä piirteitä havainnoitiin taideprojektin tekemisvaiheessa. Havainnoista etsittiin usein nousevia aiheita ja niistä muotoutui kolme pääteemaa (Taulukko 6).

Taulukko 6 Havainnoinnista nousseet osallisuuden teemat

Asukkaan toiminnan kautta ilmi tuodut kokemukset osallisuudesta	Ohjaajan toiminta osallisuuden näkökulmasta	Toimintaympäristön vaikutukset osallisuuden tunteeseen
<ul style="list-style-type: none"> • Valintojen ja päätösten tekeminen • Mieluisa tekeminen • Keskittyminen tekemiseen • Omatoimisuus 	<ul style="list-style-type: none"> • Tukena päätöksen ja valintojen teossa • Kannustaminen • Palkitseminen • Avustaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Häiriötekijät • Oman ohjaajan läsnäolo kommunikoinnin tukena • Tuttuus

Ensimmäiseksi teemaksi tuli asukkaan toiminnassa ilmi tulleet tuodut kokemukset osallisuudesta. Asukkaat tekivät valintoja ja päätöksiä työn teko vaiheessa. Tällaisia oli esimerkiksi maalin valitseminen, pujottelutekniikka ja vaiheen kesto. Havainnoissa huomattiin, että joillekin asukkaille on tarpeellista rajata vaihtoehtojen määrää valinnan tekemiseksi. Tutkijat välttivät kuitenkin tekemästä päätöstä asukkaan puolesta. Osallisuus tuntui toteutuvan, koska työskentely ja työvaiheet olivat yleisesti asukkaiden suhtautumisesta päätellen mieluisia. Lakanoiden repiminen oli monelle asukkaalle miellyttävää ja sen parissa viihdyttiin pitkään. Osallisuuden toteutumista tuki myös asukkaiden omatoimisuus ja valmius keksiä itse tapoja toimia. Esimerkiksi eräs asukas keksi itse, että voisi sekoittaa eri värejä maaleista saadakseen aikaan itseään miellyttävän värin. Myös pujotteluvaiheessa näkyi asukkaiden oma tyyli tehdä asioita, koska he tekivät omalla tyyllillään matkimatta muiden pujottelutapoja.

Havainnoinneissa huomiotiin myös ohjaajan ohjaustavan vaikutus asukkaan kokemukseen osallisuuden tunteesta. Asukas saattaa tarvita tukea päätösten tai valintojen teossa, mutta asukkaan puolesta tekemistä tulee välttää. Erityistä tukea tarvitsevilla saattaa olla hienomotorisissa taidoissa haasteita (Tukiliitto, n.d.b), joten he saattavat tarvita avustamista asioissa, joihin toimintakyky ei riitä ilman apua. Osallisuuden edistämiseksi ja toteuttamisen kannalta on tärkeää huomata nämä tilanteet, jossa asukas tarvitsee avustusta. Esimerkiksi lakanan repimisessä osa asukkaista ei saanut lakanaa repeämään yrityksestään huolimatta, jolloin heitä avustettiin toiminnossa helpottaen asukkaan työskentelyä. Asukkaita motivoi

toimimaan ohjaajan aktiivinen kannustaminen tekemisen aikana ja palkitseminen jälkeenpäin. Työskentelyssä huomattiin, että monelle asukkaalle palkinto toiminnasta toimi motivaattorina osallistua tekemiseen.

Kolmanneksi teemaksi muotoutui toimintaympäristön vaikutukset. Tutkijat havainnoivat, että joitakin asukkaita häiritsi käsien likaantuminen maalatessa ja se keskeytti heidän osaltaan maalausosuuden tekemisen. Voidaan siis todeta, että kaikki toiminnot eivät ole kaikille sopivia. Tutkijat havainnoivat myös ulkoisten häiriötekijöiden, kuten ylimääräisten äänien häiritsevän asukkaiden keskittymistä toiminnan tekemiseen. Havaittiin, että asukkaan on helpompaa tehdä osallisuutta tukevia päätöksiä ja keskittyä toimintaan, kun työskentelyä ei katkaise ulkoiset häiriötekijät. Häiriötekijöitä todennäköisesti olisi isossa ryhmässä työskennellessä, kun ohjaajien huomio olisi jaettu muiden kanssa, eikä kohdennettu yhden asukkaan päätöksenteon tukemiseen. Eri ärsykeisiin reagointi selittyy autismin kirjoon kuuluvien ominaisena aistien yli- ja aliherkkyydellä. Aistiyliherkkyttä omaava henkilö saattaa reagoida herkästi aistikokemukseen ja kokemukset saattavat tuntua jopa sietämättömiltä. Aistikokemus saattaa aiheuttaa jopa aggressiivisen reaktion ärsykeeseen. (Autismiliitto, 2018) Monet asukkaat olivat tavanneet tutkijat aikaisemmin Uniikissa, mutta eivät välttämättä olleet olleet heidän ohjattavanaan ja tästä syystä asukkaat saattoivat olla arkoja kommunikoimaan heidän kanssaan. Tämän seurauksena havainnoitiin, että asukkaiden mukana oli tarpeellista olla heille tuttu ohjaaja, jonka kanssa ja kautta kommunikointi oli helpompaa. Tuttu ohjaaja oli turvana niin asukkaalle kuin myös tutkijoille.

7.1.3 Osallisuudesta eri aineistonkeruumenetelmillä saatujen tulosten vertailu

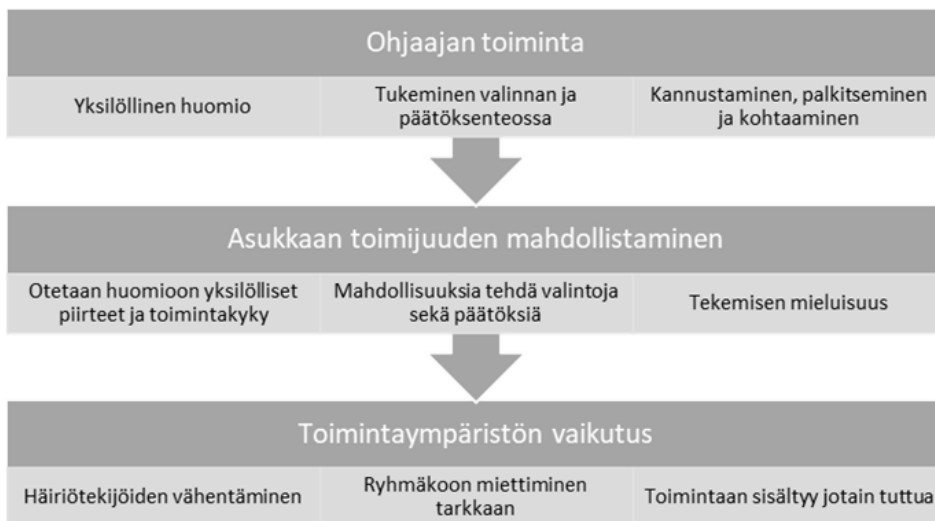
Seuraavaksi käsitellään sitä, minkälaisia yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia löydettiin eri aineistonkeruumenetelmien tuottamista tuloksista. Ohjaajien vastaukset kyselyyn ja tutkijoiden havainnot nostivat esille samankaltaisia teemoja ja olivat sopusoinnussa toistensa kanssa. Erilaisilla aineistonkeruumenetelmillä saatiin kerättyä tietoa, joka täydentää toisiansa.

Yhteisiä piirteitä, jotka olivat vahvasti esillä molemmissa tuloksissa, oli kannustamisen, palkitsemisen, tukemisen ja valinnan tekemisen merkitys osallisuuden edistämiseen. Ohjaajat toivat kyselyiden vastauksissa paljon ilmi yksilöllisyyden kokemusta ja sitä, kuinka

sen koettiin olevan merkityksellistä osallisuuden toteutumisessa. Havainnoissa otettiin huomioon lisäksi se, miten asukkaan kanssa ollut tuttu ohjaaja oli apuna kommunikoinnissa ja mukana ikään kuin turvana uudessa tilanteessa ihmisten kanssa, jotka eivät välttämättä ole asukasta ohjanneet. Autismin kirjoon kuuluvalla saattaa olla vaikeaa sopeutua uusiin tilanteisiin (Mielenterveystalo, n.d.).

Kun molemmilla aineistonkeruumenetelmillä tuotetun tiedon koostaa yhteen, saa tutkimuskysymykseen ”millä keinoilla osallisuutta voidaan edistää käyttäen luovia menetelmiä” tuotettua vastauksen. Tästä tiedosta saa kerättyä taulukon, jonka ohjauksella voidaan suunnata osallisuuden toteutumiseen ja vahvistumiseen (Taulukko 7).

Taulukko 7 Osallisuutta edistäviä keinoja

Opinnäytetyön tutkimusaineistoa analysoiden saatiin tuloksia siitä, miten ohjaajan toiminnalla projektissa on suuri merkitys osallisuuden lisäämiseksi. Kun ohjaaja ottaa huomioon yksilöt, yksilöt saavat kokemuksia tärkeydestä sekä merkityksellisyydestä. Samoin, kun ohjaaja antaa tukea päätöksentekoon ja valintojen tekemiseen saadaan asukas olemaan toimija tilanteessa olijana olemisen sijaan. Kannustaminen jatkuvasti ja palkitseminen tekemisessä motivoi asukasta tekemään päätöksiä sekä valintoja. Hyvin tärkeitä on asukkaan aito kohtaaminen tilanteessa.

Tuloksista koostui myös tietoa, miten asukkaan toimijuutta voidaan mahdollistaa luomalla hänelle tilanteita, joissa hän pääsee tekemään valintoja ja päätöksiä. Taiteen tekeminen

osoittautui opinnäytetyön aikana oivaksi tavaksi luoda näitä mahdollisuuksia. Asukas pääsee ilmaisemaan itseään ja tilaisuuksia siihen on monia, työskentelyasennosta työskentelyn keston asti. Tärkeää on, että tekeminen on mieluisaa, jotta se kannustaa osallistumaan. Tosin osallistumatta jättäminenkin on osallisuutta.

Osallisuuden edistämisen näkökulmaan saatiin opinnäytetyön materiaalista selville toimintaympäristön vaikutus osallisuuden toteutumiseen. Työympäristön tulisi olla tilannetta, osallistujia ja heidän toimintakykyään tukeva. Samoin asioihin nojaten tulisi pohtia toiminnan ryhmäkokoja. Koska uudet asiat saattavat olla haasteellisia erityistä tukea tarvitseville, olisi hyvä, että uudessa tilanteessa olisi jotain tuttua, kuten tuttu ohjaaja tai paikka.

7.2 Yhteisöllisyyden tarkastelu

Toinen aihealue, jota opinnäytetyössä tarkasteltiin, oli yhteisöllisyyden tunne erityisasumisyksikössä sekä se, miten yhteinen taideprojekti voisi edistää sitä. Osallisuuden toteutumisen kannalta yhteisöllisyyden kokemus on tärkeä tarkasteltava asia (Tukiliitto, n.d.a). Taideprojektin viikko huipentui yhteisiin taideavajaisiin, jossa yhteisöllisyys teema oli käsillä ja tarkasteltavana.

7.2.1 Yhteisöllisyyden edistäminen ohjaajien näkökulmasta

Taideavajaisissa ohjaajille jaettiin kyselylomake (Liite 2) yhteisöllisyyden tarkastelusta. Kyselyiden perusteella esiin nousi kaksi teemaa, jotka käsittelevät yhteisöllisyyden edistämisen tunnetta taideprojektin kautta (Taulukko 8).

Taulukko 8 Ohjaajien täyttämistä kyselyistä nousseet yhteisöllisyyden teemat

Asukkaan kokemus olevansa osana yhteisöä	Yhteisöllisyyttä vahvistavat taideavajaiset
<ul style="list-style-type: none"> • Jokaisen kädenjälki konkreettisessa työssä • Vastuun tunne • Yhteinen työ 	<ul style="list-style-type: none"> • Lähes kaikki paikalla yhdessä • Yhteinen lopetus • Yhteenkuuluvuus

...yhteisöllisyys/yhteenkuuluvuus ”meidän yhteinen asia” oli aistittavissa. Hyvä asia oli myös, että jokainen asukas saattoi tehdä itsekseen osuutensa. Ote kyselyn vastauksista.

Ensimmäinen teema käsittelee asukkaan kokemusta osana yhteisöä ohjaajien huomioiden myötä. Kyselyn vastauksissa korostettiin yhteisen asian tekemistä sekä sitä, että jokaisen kädenjälki näkyy lopullisessa työssä. Vastauksissa oli myös pohdintaa siitä, olisiko yhteisöllisyyttä voitu korostaa tekemällä ryhmässä työtä jo toteutus vaiheessa. Tätä pohdittiin jo opinnäytetyön ideointivaiheessa. Todettiin kuitenkin toteutuksen olevan tarkoituksenmukaisempi yksilötyöskentelynä. Asukkaiden olisi saattanut olla hankala keskittyä tai osallistua, jos olisi ollut paljon asukkaita samaan aikaan samassa tilassa. Toinen tässä teemassa esille nostettu asia oli, ymmärsikö asukas, jolla on vaikea kehitysvamma sitä mikä tarkoitus työllä oli. Kuuselan (2018) mukaan yhteisöllisyys ojentaa mahdollisuuden olla osa jotakin ryhmää, kuten organisaatiota tai asumisyksikköä sekä siihen tarvitsee vastavuoroisuutta. Yhteisöllisessä ympäristössä voi nauttia asioista, jotka on yhdessä saatu saavutettua. Taideteos on tämän erityisasumisyksikön yhdessä tuottama teos, joten kun siitä päästään yhdessä nauttimaan tuottaa se yhteisöllisyyden kokemuksia asukkaille.

...taidenäyttelyn avajaiset olivat kiva yhteisöllinen juttu kun melkein kaikki paikalla. Ote kyselyn vastauksista.

Vastauksissa ilmeni myös loppujuhlan eli taideavajaisten yhteisöllistävä tekijä. Kyselyn vastauksissa kuvailtiin asukkaiden yhteenkuuluvuuden tunnetta, iloista ilmapiiriä sekä juhlan ja ruoan olevan motivaattorina osallistumiseen. Vastauksissa oli myös kauniisti muotoiltu yhteisen lopetuksen tuoma tunnetta asukkaalle: ”tunne, että jokainen on tärkeä ja osa yhteistä projektia”. Tämä tunne on tärkeää henkilön hyvinvoinnin näkökulmasta (MIELI Suomen Mielenterveysseura ry, n.d.a.).

Yhteisöllisyyttä tarkasteltiin, koska se on tärkeä osa osallisuuden toteutumista.

Opinnäytetyön kyselyn tuottamasta aineistosta arvioitiin, miten taideprojektilla on ollut tekemistä asukkaiden yhteisöllisyyden kokemuksen edistämiseen. Yhteisöllä on suuri vaikutus kehitysvammaisen henkilön identiteetin muodostumista miettiessä. Oleellista on myös se, että he ovat aktiivisesti kokemassa asioita yhdessä vertaistensa kanssa. (Dunn &

Burcaw, 2013) Kyselyn vastausten perusteella voidaan huomata, että asukkaat pääsivät kokemaan iloisesti yhteisen juhlan yhteisestä asiasta. Kokemus on siis edistänyt yhteisön yhteisöllisyyttä ja vahvistanut asukkaiden omaa identiteettiä. Keinoina yhteisöllisyyden kokemukselle on ollut yhteisen asian tuottaminen ja siitä yhdessä nauttiminen.

7.2.2 Asukkaan kokemus yhteisöllisyydestä havainnoinnin näkökulmasta

Seuraavaksi käsitellään yhteisöllisyyden teemaa tutkijoiden tekemän havainnoinnin näkökulmasta. Yhteisöllisyyttä havainnoitiin projektin viimeisenä päivänä, taideavajaisissa. Havainnoinnista nostetut teemat esitetään kootusti seuraavassa taulukossa (Taulukko 9).

Taulukko 9 Havainnoinnissa ilmenneet yhteisöllisyyden teemat

Taideteoksen tuoma yhteisöllisyys	Taideavajaisten yhteisöllistävä tekijä	Ohjauksen tuki yhteisöllisyyteen
<ul style="list-style-type: none"> • Yksilönä osa yhteistä taidetta • Oman käden jälki • Näyttävä teos 	<ul style="list-style-type: none"> • Asukkaat yhdessä samassa paikassa • Iloinen tunnelma • Yhteinen aloitus juhlassa 	<ul style="list-style-type: none"> • Innostamisen tunteet • Itsensä ilmaisu • Kiittäminen ja palkitseminen

Yhteisöllisyyttä edistäviä teemoja nousi kolme kappaletta. Ensimmäinen teema käsittelee sitä, miten itse taideteos voi tuoda tai edistää yhteisöllisyyttä. Asukkaan ollessa itse osa yhteistä taideteosprojektia havaittiin sen olevan asukkaalle yhteisöllisyyttä tuottavaa. Jokaisen käden jälki näkyi tuotoksessa, joten työ oli yhteisesti ”meidän juttumme”. Se, että teos on näyttävä ja näkyy heti astuessa asumisyksikön aulaan, muistuttaa kaikkia yhteisestä projektista.

Toisena teemana havainnoissa esiintyi taideavajaiset yhteisöllisyyden edistäjänä. Se, että asukkaat olivat samassa paikassa yhdessä, oli jo itsessään yhteisöä vahvistavaa. Arjessa koko asumispalvelun yhteiset hetket saattavat usein jäädä asukkaiden yksilöllisten toimintojen jalkoihin, joten yhteinen juhla ja tekeminen tuo asukkaita yhteen. Taideavajaiset aloitettiin yhteisesti yksikön aulassa julkistamalla taideteos. Lähes kaikki osallistuivat samaan aikaan tilaisuuteen ja saivat kiitosta yhteisestä panoksesta työhön. Näin korostettiin asukkaille yhteisöllisyyttä ja että teos on heidän yhteisönsä tekemä. Tilaisuudessa havainnoitiin taideavajaisten iloinen ja rento tunnelma, johon kuului asukkaiden yhteenkuuluvuuden

tunne sekä naurua. Asukkaat maltoivat istua yhdessä ruokapöydissä ja syödä herkkuja. Avajaiset olivat yhteisöllisyyden kannalta tärkeää, sillä he kokivat iloisen tilaisuuden yhdessä.

Kolmanneksi teemaksi nousi ohjaajan tuki yhteisöllisyyden tunteiden edistämiseen. Innostamalla asukkaita saatiin heidät osallistumaan ja tekemään yhteistä taideteosta ja tulemaan yhteisiin taideavajaisiin. Innostaminen on siis tärkeä keino yhteisöllisyyden edistämiseksi. Samoin asukkaiden kiittäminen ja palkitseminen toimivat motivaattoreina. Tärkeää on antaa palautetta ja näin tuottaa merkityksellisyyden tunteita. Yhteisöllisyydessä on ominaista se, että asioita jaetaan yhdessä, koetaan osallisuuden tunteita ja ollaan keskinäisessä vuorovaikutuksessa (Murto, 2014). Se, että jokainen pääsee ilmaisemaan itseään luovan menetelmän kautta yhteisessä projektissa, antaa osallisuuden kokemuksia, mikä puolestaan tuottaa yhteisöllisyyden tunteita.

Havaintojen perusteella yhteisöllisyyden tunteen edistämiseksi tärkeimpiä asioita ovat yhdessä osallistuminen niin tekemiseen kuin taideavajaisiin. Toinen tärkeä näkökulma on se, että jokaisen kädenjälki näkyy valmiissa työssä ja näin muistuttaa jokaista yksilöä omasta panoksestaan. Kolmantena asiana ilmeni asukkaiden mahdollisuus itsensä ilmaisuun, mikä antaa mahdollisuuden jakaa haluamiaan asioita yhteisössä.

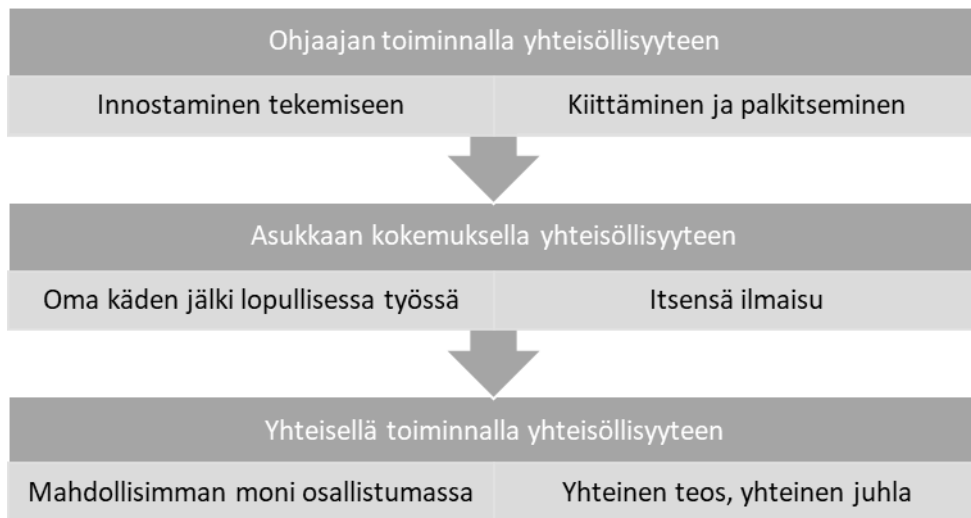
7.2.3 Yhteisöllisyydestä eri aineistonkeruumenetelmillä saatujen tulosten vertailu

Tässä luvussa tarkastellaan kyselyistä ja havainnoinneista nousseiden yhteisöllisyyden edistämisen teemojen yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia. Ohjaajien täyttämistä kyselyistä ja tutkijoiden havainnoista nousi esille samankaltaisia asioita. Niin kuin osallisuutta tarkastellessa, myös yhteisöllisyyden teemaa oli hyödyllistä tarkastella kahden eri aineistonkeruumenetelmän kautta, sillä ne täydensivät toisiaan ja näin tuottivat luotettavampaa ja kattavampaa tietoa yhteisöllisyyden edistämisen keinoista.

Havainnoissa ja kyselyiden vastauksissa ilmeni yhteisöllisyyttä edistävinä taideavajaiset, jokaisen kädenjälki lopullisessa työssä sekä se, että lähes kaikki asukkaat olivat yhdessä paikalla taideavajaisissa. Kyselyiden vastauksissa korostettiin näiden lisäksi asukkaiden vastuun tunnetta yhteisestä tekemisestä, ja havainnoinneissa taas korostui itsensä ilmaisun mahdollisuutta osana yhteisöä.

Kyselyiden ja havainnoinnin tulosten avulla saadaan tuotettua vastaus tutkimuskysymykseen ”millä keinoilla yhteisöllisyyttä voidaan edistää luovia menetelmiä käyttäen?”. Seuraavaan taulukkoon (Taulukko 10) on kerätty edistämisen keinoja, joita voidaan käyttää erityisesti, kun kyseessä on luovien menetelmien projekti.

Taulukko 10 Yhteisöllisyyttä edistäviä keinoja

Opinnäytetyön tulosten perusteella yhteisöllisyyttä voidaan edistää luovia menetelmiä käyttäen, kun jokainen pääsee tekemään osansa yhteiseen taideteokseen ja jokaisen käden jälki on konkreettisesti työssä näkyvissä. Yhteisöllisyyttä edistää myös se, että mahdollisimman moni yhteisöstä osallistuu työn tekemiseen.

Erityistä tukevia tarvitsevien kanssa työskennellessä motivointi tekemiseen on erityisen tärkeää. Heitä tulee muistaa kiittää osallistumisesta, innostaa tekemään sekä palkita. Myös mahdollisuus ilmaista itseään luovien menetelmien avulla on tärkeää: asukas voi ilmaista itseään tavoilla, joita hänellä muuten ei olisi. Kun asukas jakaa itselleen tärkeitä asioita omassa yhteisössään, syntyy yhteenkuuluvuuden tunnetta ja näin ollen yhteisöllisyyttä.

8 Pohdinta

Tässä luvussa pohditaan opinnäytetyöprojektia ja sen tuotoksia eri näkökulmista. Tarkastelussa on opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus. Lisäksi tarkastellaan sitä, mitä uutta opinnäytetyöllä tuotettiin, miten sitä voidaan hyödyntää sekä mitä jatkotutkimuksia aiheesta olisi hyvä tehdä. Lopuksi arvioidaan opinnäytetyön tekemistä parityönä sekä tekijöiden omaa ammatillista kasvua.

8.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuutta tarkkaillaan eettisyyden, luotettavuuden sekä uskottavuuden näkökulmista. Uskottavuuteen vaikuttaa se, onko työn tietopohjaa ja materiaalia kerätty pätevästi ja onko niitä analysoitu tarkoituksenmukaisella tavalla. Uskottavuuteen liittyy myös se, miten tuloksien todellisuus koetaan. (Puusa & Juuti, 2020 ss. 166–168) Opinnäytetyössä uskottavuutta on käsitelty ottamalla huomioon lähdekriittisyys sekä peilattu työstä saatua tutkimusaineistoa tietoperustaan analysointia tehdessä. Analysointimenetelmäksi on myös valittu laadulliseen tutkimukseen sopiva menetelmä, koska tarkoitus ei ollut saada tilastollista tietoa (ks. Alasuutari, 2011, s. 31).

Luotettavuudella tarkoitetaan tutkijoiden raportoinnin läpinäkyvyyttä tutkimuksen etenemisestä sekä vakuuttamista ammattitaidostaan ja tehdyistä valinnoistaan tutkimuksen aikana (Puusa & Juuti, 2020 ss. 167–168). Tässä työssä luotettavuutta varmistettiin perustelemalla tehdyt valinnat ja menetelmät kattavasti. Esimerkiksi työvaiheessa mietittiin perusteellisesti erityistä tukea tarvitsevien ominaispiirteitä sekä niiden huomioon ottamista työn etenemisessä. Työn etenemisestä kirjattiin todenmukaisesti ja läpinäkyvästi.

Laadullisessa tutkimuksessa eettisyydellä tarkoitetaan eettisten periaatteiden noudattamista. Ominaista on, että tutkimuksessa käytettyjä menetelmiä voisi käyttää missä vain tutkimuksessa tienviittana. Jotta tutkimus olisi eettinen, eettisiä periaatteita tulee noudattaa koko prosessin ajan. (Puusa & Juuti, 2020 ss. 167–168) Eli jo aihetta miettiessä tulee miettiä eettisyyttä. Puusan & Juutin (2020, s. 23) mukaan aiheen tulisi olla merkityksellinen ja sen pitää tuottaa uutta, eikä kopioida vanhaa. Tutkimuksen tulisi tuottaa jotain hyvää tutkimuksen kohteena oleville henkilöille, eikä sen tulisi missään tapauksessa

altistaa henkilöä vaaraan tai aiheuttaa muuta haittaa hänelle (Puusa & Juuti, 2020 ss. 167–168). Eettisiä säännöksiä on myös sitoutuminen työn tekemiseen (HAMK, 2020, s. 35). Opinnäytetyön aiheen valinnassa on pohdittu sitä, mitä hyötyä toiminnasta voisi olla erityisasumispalvelussa asuville henkilöille. Niin kuin aiemmin mainittiin, vuonna 2017 tehdyssä kyselyssä yli puolet vammaisista koki osallisuuden toteutuvan huonosti tai melko huonosti (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2018, s. 27). Osallisuuden kokemusta ja yhdenvertaisia mahdollisuuksia tehdä valintoja omassa elämässään on korostettu YK:n vammaissopimuksessa (27/2016, artikla 19). Opinnäytetyössä haluttiin tuottaa asukkaille mahdollisuuksia vaikuttaa omaan ympäristöön ja yhteisöönsä ja olla osallisia valinnoissa ja tekemisessä, jotta vammaissopimuksen mukaisia mahdollisuuksia tuotetaan erityistä tukea tarvitseville henkilöille.

Tutkimuksia tarkastellaan usein reliaabeliuden ja validiuden käsitteiden kautta. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa käsitteiden käyttö on selkeämpää, koska reliaabeliudella tarkoitetaan yleensä mittarin ja sen käytön luotettavuutta. Validiudella tarkoitetaan sitä, tarkastellaanko ilmiötä mitä oli tarkoituskin ja onko sen tarkastelu harhatonta ja tarkkaa. Kvalitatiiviseen eli laadulliseen tutkimukseen nämä käsitteet ei aivan suoranaisesti taitu luotettavuuden tarkasteluvälineeksi, mutta ne toimivat hyvin tarkastelun periaatteena. Laadullisessa tutkimuksessa validius tarkoittaa ilmiön eheyttä, eli että tulokset ja käsittelytapa on ilmiön kannalta loogisia. Oleellista on myös läpinäkyvyys tutkimuksessa ja tutkittavan ilmiön monimuotoisuuden esille tuominen. Reliaabeliutta taas voi tarkastella sillä, että kaksi tutkijaa on päätenyt samaan tulokseen, rinnakkaisilla tutkimusmenetelmillä saadaan toisiansa vastaavia tuloksia tai tulos on muuttumaton, kun tutkimus on tehty kahdesti samalle kohderyhmälle. Huomion arvoista on, että tulos ei jokaisella mittauskerralla ole samanlainen, koska ihmisen käyttäytyminen muuttuu tilanteen mukaan sekä havainnoinnit voivat olla tutkijasta johtuen erilaisia. (Puusa & Juuti, 2020, ss. 170–173)

Luotettavuutta kuitenkin määrittelee pohdinta siitä, onko samankaltaisia tutkimustuloksia mahdollista saada jossain muuallakin (Puusa & Juuti, 2020 s. 172). Tuloksissa tarkasteltiin, miten luovilla menetelmillä saadaan edistettyä asukkaan osallisuutta. Asukkaat pääsivät tekemään valintoja ja vaikuttamaan omaan yhteisöönsä, ja sitä kautta tuli toimintatapoja ja keinoja osallisuuden edistämiseen. Yhtä lailla yhteisöllisyyden edistämiseen tuli tuloksissa keinoja. Asukkaat tekivät yhteisen taideteoksen, kuvastamaan heidän yhteisöään, luoden

heille yhteisöllisyyden tunteita. Jos samankaltaisen tutkimuksen tekisi toisaalla, olisi mahdollista saada samanlaisia tuloksia, koska luovilla menetelmillä tuettiin asukkaan osallisuuden ja yhteisöllisyyden tunteen edistämistä ja kokemista. Myös aiemmat tutkimukset aiheesta, joita käsiteltiin aiemmin opinnäytetyön raportissa vahvistavat opinnäytetyön tulosten luotettavuutta, sillä samankaltaisia tuloksia oli saatu aikaisemminkin.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta miettiessä on huomioitava tutkijan asema tutkimusprosessissa (Puusa & Juuti, 2020 ss. 170–173). Huomion arvoista kyselylomakkeiden luotettavuudessa on se, että töissä olevat ohjaajat ja tutkijat ovat voineet tulkita kysymykset eri tavoin, mikä saattaa johtaa siihen, että tulokset ovat jokseenkin väärentyneitä. Toisaalta kyselylomakkeiden tulosten tukena ja vertailun kohteena on toiminut aiemmat tutkimukset, tietoperusta sekä toinen aineistonkeruumenetelmä, havainnointi, joka on saattanut pienentää tulosten väärentymisen vaaraa. Opinnäytetyön teossa voi olla myös piileviä vaaroja, jotka tulee ottaa huomioon. Havainnointi on usein subjektiivista ja sitä onkin kritisoitu tästä syystä tutkimusmenetelmänä. Tutkijana toimivan tulee olla kriittinen omasta toiminnastaan, jotta havainnoinnin tuottamat tulokset ja materiaali olisi luotettavaa. Haasteena saattaa olla se, onko tutkimuskohteena tuttu ryhmä, jolloin ystävyysuhde saattaa vaikuttaa havainnointiin. Tärkeää onkin, että tutkija pystyy perustelemaan ja avaamaan tekemänsä valinnat. (Puusa & Juuti, 2020 ss. 127–136) Opinnäytetyössä pyrittiin tuomaan tehdyt valinnat perustellen esille sekä toimimaan läpinäkyvästi. Puusan ja Juutin (2020, s. 177) mukaan luotettavassa tutkimuksessa on myös yleistä tuoda esille lainauksia ja otteita materiaalista koska siten ymmärretään paremmin tutkimuksen tekijän päättelyketjua ja työ on läpinäkyvämpää. Tähän pyrittiin tuomalla esiin analysointivaiheen numeraalisia havaintoja, lainauksia kyselyistä sekä kuvia toiminnasta. Lainaukset lisäävät opinnäytetyön luotettavuutta, koska siten on helpompi käsittää, mistä tulokset ovat syntyneet.

8.2 Tutkimuksen hyödyntäminen ja jatkotutkimukset

Opinnäytetyössä tuotettiin tulosten pohjalta työkaluksi taulukot (Taulukko 7 ja Taulukko 10), joissa on keinoja osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistämiseksi. Konkreettisilla esimerkeillä ja ohjeistuksilla saattaisi olla apua toiminnan pohjaksi ja sen suunnitteluun. Taulukkoja voisikin pystyä hyödyntämään esimerkiksi erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden päivätoiminnan rakenteen suunnittelussa. Ne voivat toimia myös ohjeistuksena ja apuna ohjaajalle, joka on

uusi työssään, tai henkilölle, joka haluaa oppia lisää osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistämistä luovia menetelmiä käyttäen.

Taulukkojen avulla voidaan lähteä tekemään myös jatkotutkimuksia. Erityisen mielenkiintoista olisi selvittää, minkälaista toimintaa saataisiin aikaiseksi, jos toiminnan suunnittelussa käytettäisiin työkaluna opinnäytetyön osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistämisen taulukkoja (Taulukko 7 ja Taulukko 10). Olisi kiinnostavaa tietää, miten toiminta niiden avulla sujuisi ja saisiko niillä osallisuuden ja yhteisöllisyyden tunteita ja kokemuksia aikaiseksi. Lisäksi taulukkojen käyttöä voisi tutkia erilaisissa ryhmässä käyttäen, esimerkiksi lasten kanssa työskennellessä. Luultavasti lapset hyötyisivät yhtä lailla kuulluksi tulemisen kokemuksesta, kuin opinnäytetyössä olevat erityistä tukea tarvitsevat asukkaat.

Jatkotutkimukseen voisi viedä myös työssä käytetyn luovan menetelmän. Sitä voisi kokeilla ryhmätyöskentelynä sellaisessa ryhmässä, joka on tottunut yhdessä työskentelyyn. Tällainen voisi olla asumisyksikön ulkopuolinen päivätoiminta tai vaikka päiväkotia. Vaikka juuri tähän yksikköön talon muotoisella työllä symboloitiin kotia, voisi talon muoto tarkoittaa jossain muualla jotain muuta, esimerkiksi vain yhteisöä. Kehikon muoto ja materiaali on helposti muokattavissa tai vaihdettavissa, joka antaa monia mahdollisuuksia muokata luovaa menetelmää eri ryhmille sopivaksi.

Opinnäytetyöllä saatiin tuotettua uutena asiana työkaluksi sopiva taulukko toiminnan suunnitteluun. Toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu uuden asian tuottaminen, kuten näyttely tai tapahtuma (HAMK, 2020, s. 18). Tässä opinnäytetyössä tuotettiin asumisyksikön yhteinen taideteos. Tämän tuotoksen lisäksi oleellista toiminnallisessa opinnäytetyössä on kehittää tai suunnitella uusi toimintamalli (HAMK, 2020, s. 6). Opinnäytetyön tulosten perusteella tuotettiin uusi työkalu, joka tarjoaa konkreettisia keinoja osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistämiseen. Peilaten näihin kahteen piirteeseen opinnäytetyö on täyttänyt tarkoituksensa ja tavoitteensa. Työn tilaaja hyötyi opinnäytetyöstä, koska asumisyksikön asukkaat saivat osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksia sekä mielekästä tekemistä. Lisäksi ohjaajat voivat käyttää suunnittelemassaan toiminnassaan työkaluna opinnäytetyössä tuotettuja taulukoita.

8.3 Työskentelyn sujuminen

Olemme työskennelleet koulutuksen aikana monessa työssä yhdessä ja molempien työskentelytapa oli tullut toiselle jo tutuksi. Opinnäytetyön tekemistä helpottivat yhteiset tavoitteet sekä molempien tekijöiden innostus aihetta kohtaan. Mielestämme oli tärkeää, että olimme entuudestaan tuttuja toisillemme, jotta työn tekeminen eteni aikataulun mukaisesti, eikä aikaa kulunut yhteistyömallin muodostamiseen. Aikataulu laadittiin yhdessä hyvissä ajoin ja sen noudattamiseen sitouduttiin.

Opinnäytetyön tekeminen syvensi osaamistamme erityistä tukea tarvitsevien kanssa työskentelystä. Tiedonkeruuta tehdessämme perehdyimme aihepiirin kirjallisuuteen ja tietoon aikaisempaa tarkemmin, mikä hyödyttää tulevassa työelämässä. Tämän lisäksi luovien menetelmien ideointi ja ohjaamisosaaminen kehittivät, koska pääsimme suunnittelemaan menetelmän itse alusta alkaen.

Mielestämme opinnäytetyön aihe on ajankohtainen. Työskentelyn tulos täytti suunnitteluvaiheessa asetetut tavoitteet. Raportti on selkeä ja kuvaa prosessin. Asukkaat loivat prosessissa oman näköisensä taideteoksen. Opinnäytetyöprosessi oli antoisa, ja toivomme sen olleen antoisa myös työn tilaajalle ja yksikön asukkaille.

Lähteet

Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.

Autismiliitto. (2018). Aistikokemusten erilaisuus osana autismikirjon oirekuvaa. Alkuperäinen julkaisu P. Lindholm. *Autismi-lehti* 1/2018. Haettu 18.9.2020 osoitteesta <https://www.autismiliitto.fi/liitto/autismi-lehden-sivuilta/tutkimukset-ja-kuntoutus/aistikokemusten-erilaisuus-osana-autismikirjon-oirekuvaa.3255.news>

Autismiliitto. (n.d.a). *Autismikirjo*. Haettu 12.5.2020 osoitteesta <https://www.autismiliitto.fi/autismikirjo>

Autismiliitto. (n.d.b). *Autismi*. Haettu 12.5.2020 osoitteesta <https://www.autismiliitto.fi/autismikirjo/autismi>

Dunn, D. & Burcaw, S. (2013). Thinking about disability identity – Major themes of disability identity are explored. Spotlight on Disability Newsletter November 2013. Haettu 22.9.2020 osoitteesta <https://www.apa.org/pi/disability/resources/publications/newsletter/2013/11/disability-identity>

Enqvist, M. (2014). *Tarinoista kuviksi Voimaannuttava valokuvakansio kehitysvammatyön menetelmänä*. Opinnäytetyö. Ohjaustoiminnan koulutusohjelma. Hämeen ammattikorkeakoulu. Haettu 13.10.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2014111215536>

Ervasti, N. (2015). *Kehitysvammaisen asiakkaan itsemääräämisoikeuden, osallisuuden ja yhteisöllisyyden tukeminen ja mahdollistaminen palvelukodissa*. Opinnäytetyö. Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Haettu 20.10.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201505056195>

HAMK. (2020). Opinnäytetyöopas. Hämeen ammattikorkeakoulu. Haettu 13.11.2020 osoitteesta <https://www.hamk.fi/opiskelijan-ohjeet/opinnaytetyo/>

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2010). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

- Huistinoja, V. (2015). *"Tästä tulee mukava juttu!" : Devising-teatteri kehitysvammaisten henkilöiden unelmien ja sisäisen tiedon näkyväksi tekijänä*. Opinnäytetyö. Ohjaustoiminnan koulutusohjelma. Hämeen ammattikorkeakoulu. Haettu 17.5.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201505229581>
- Huhtanen-Hilden, L. & Karjalainen, A. (2019). Luova toiminta siltana itseen, toiseen ja osallisuuteen. Teoksessa A. Karjalainen. (toim.) *Luovan toiminnan työtavat*. Jyväskylä: PS-kustannus, ss. 11–20.
- Häkämies, A. (2013). Osallistavaa taidetta tarvitaan. Teoksessa K. Malte-Colliard ja M. Lampo (toim.) *Voimaa taiteesta*, ss. 9–10. Haettu 4.9.2020 osoitteesta http://www.voimaataiteesta.fi/wp-content/uploads/Voimaa_taideesta.pdf
- Invalidiliitto. (n.d.). *YK:n vammaissopimus*. Haettu 20.10.2020 osoitteesta <https://www.invalidiliitto.fi/tietoavammaisten-oikeudet/ykn-vammaissopimus>
- Jokelainen, S. (2019). *Taidestudiotoiminta - taiteilijuutta, osallisuutta ja työllistymistä edistävä toimintamalli*. Kettuki ry. Haettu 13.10.2020 osoitteesta https://kettuki.fi/uploads/files/KETTUKI_TAIDESTUDIOTOIMINTA.pdf
- Kari, O., Laakso, S., Niskanen, T. & Seppänen, M. (2020). *Vammaistyön käsikirja*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Kerola, K., Kujanpää, S. & Timonen, T. (2001). *Autismikuntoutus*. Jyväskylä: Ps-Kustannus.
- Koivula, M. (2010). *Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa*. Väitöskirja. Haettu 8.9.2020 osoitteesta <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/23627/9789513938925.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kehitysvammaliitto. (n.d.). *Kehitysvammaisuus*. Haettu 11.5.2020 osoitteesta <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/>
- Kehitysvammaliitto. (2015). *Kehitysvammaisten ihmisten mahdollisuuksia kulttuurin ja taiteen tekijöinä on parannettava*. Haettu 11.5.2020 osoitteesta <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisten-ihmisten-mahdollisuuksia-kulttuurin-ja-taiteen-tekijoina-on-parannettava/>

- Kuusela, S. (2018). *Yhteisöllisyyden merkitys*. Solmukohtia. Blogijulkaisu 19.4.2018. Haettu 16.5.2020 osoitteesta <https://www.solmukohtia.fi/yhteisollisyyden-merkitys/>
- Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E. (2004). *Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet*. Porvoo: WSOY.
- Mielenterveystalo. (n.d.). *Autismikirjon häiriöt*. Haettu 17.10.2020 osoitteesta https://www.mielenterveystalo.fi/lapset/ammattilaisille/hairiot/autismikirjon_hairiot/Pages/autisimikirjon_hairiot_ASD.aspx
- MIELI Suomen Mielenterveysseura ry. (n.d.a). Yhdessä kasvu ja kehittyminen. Haettu 15.5.2020 osoitteesta <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/ihmissuhteet/yhdess%C3%A4-kasvu-ja-kehittyminen>
- MIELI Suomen Mielenterveysseura ry. (n.d.b). Tunteen ilmaiseminen. Haettu 11.5.2020 osoitteesta <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunnetaidot/tunteen-ilmaiseminen>
- Murto, K. (2014). *Yhteisöllisyydestä*. YhteisöAkademia. Blogijulkaisu 4.2.2014. Haettu 6.10.2020 osoitteesta <https://www.sya.fi/yhteisollisyydesta/>
- Mäki, M. (2008). *Toimimalla osallisuuteen*. Papunet. Haettu 15.5.2020 osoitteesta https://papunet.net/tietoa/fileadmin/muut/Esitteet/toimimalla_osallisuuteen_web.pdf
- Nissinen, T. (2010). *Kuvia omasta elämästä: kokemuksia kehitysvammaisten kuvataidetoiminnasta*. Opinnäytetyö. Ohjaustoiminnan koulutusohjelma. Hämeen ammattikorkeakoulu. Haettu 17.5.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201004156489>
- Nivala, E. & Rynnänen, S. (2013). Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 14(1). Haettu 16.5.2020 osoitteesta https://www3.uef.fi/documents/364780/1847612/Nivala_%26_Rynn%C3%A4nen_Kohti_sosiaalipedagogista_osallisuuden_ideaalia.pdf/82a018a3-5f0a-4c44-8937-7fd4ac2a3879
- Nummela, N. & Lindholm, M. (2019). Luovaa tekemistä ja itseilmaisua kouluihin. *Dialogi*. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019080123366>

Opetushallitus. (n.d.). *Yhteisöllisyys*. Haettu 16.5.2020 osoitteesta

<https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/yhteisollisyys>

Pihlajalinna. (n.d.a). *Erytisasumispalvelut*. Haettu 21.9.2020 osoitteesta

<https://www.pihlajalinna.fi/palvelut/kuntien-asiakkaat/kunta-asiakkaiden-palvelut/erityisasumispalvelut>

Pihlajalinna. (n.d.b). *Uniikissa nähdään ihminen kehitysvamman ja autismin takana*. Haettu

21.9.2020 osoitteesta <https://www.pihlajalinna.fi/palvelut/kuntien-asiakkaat/kunta-asiakkaiden-palvelut/erityisasumispalvelut/uniikissa-nahdaan-ihminen-kehitysvamman-ja-autismin-takana>

Puusa, A. & Juuti, P. (2020). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus.

Päihdesairaala. (n.d.). *Yhteisöhoito*. Haettu 20.10.2020 osoitteesta

<https://www.paihdesairaala.fi/hoitopalvelut/yhteisohoito>

Sosiaalihuoltolaki 2014/1301. Haettu 20.10.2020 osoitteesta

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L3P21>

Sosiaali- ja terveysministeriö. (2018). *Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018–2019*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Haettu 17.5.2020 osoitteesta

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3908-0>

THL. (2019a). *Osallisuus*. Haettu 16.5.2020 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

<https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

THL. (2019b). *Osallisuuden edistäminen*. Haettu 16.5.2020 osoitteesta

<https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen>

THL. (2020). *Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet*. Haettu

18.9.2020 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asetmassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>

Tukiliitto. (n.d.a). *Osallisuus*. Haettu 17.5.2020 osoitteesta

<https://www.tukiliitto.fi/tavoitteet/osallisuus/>

Tukiliitto. (n.d.b). *Tietoa kehitysvammasta*. Haettu 11.5.2020 osoitteesta

<https://www.tukiliitto.fi/tietoa-kehitysvammasta/>

Törrönen, M. (1999). *Lasten arki laitoksessa. Elämistila lastenkodissa ja sairaalassa*. Helsinki: Helsinki University Press.

Verner. (2017a). *Laitosasumisen lakkauttaminen*. Haettu 20.10.2020 osoitteesta

<https://verneri.net/yleis/laitosasumisen-lakkauttaminen>

Verner. (2017b). *Toimintakyvyn näkökulma*. Haettu 11.5.2020 osoitteesta

<https://verneri.net/yleis/toimintakyvyn-nakokulma>

Verner. (2017c). *Itsemääräämisoikeus ja kommunikointi*. Haettu 11.5.2020 osoitteesta

<https://verneri.net/yleis/itsemaaraamisoikeus-ja-kommunikointi>

Vilka, H. & Airaksinen, T. (2003). *Toiminnallinen opinnäytetyö*. Helsinki: Tammi.

YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. (1948). Haettu 13.10.2020 osoitteesta

<https://ihmisoikeusliitto.fi/ihmisoikeudet/ihmisoikeuksien-julistus/>

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016. Haettu 4.9.2020 osoitteesta

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2

Liite 1: Osallisuuden kyselylomake

Kyselylomake

Hannah Hatakka ja Roosa Hirvonen

Tarkastelemme opinnäytetyössä asukkaiden osallisuutta, eli heidän mahdollisuuksiansa vaikuttaa ympäristöönsä ja tehdä päätöksiä siihen liittyen. Kyselyllä keräämme tietoa siitä, miten asukkaan huomioiminen taideprojektin aikana onnistui osallisuuden näkökulmasta.

Osallisuus

1. Millä tavoin työskentely-ympäristö (esim. paikka, työskentelytapa ja ryhmäkoko) oli asukkaan osallisuutta edistävä? Miten ympäristö olisi voinut olla osallisuutta edistävämpi?

2. Miten ohjaus taideprojektin aikana edisti asukkaan osallisuutta?

3. Oliko taideprojekti toimiva kohderyhmälle? (Esim. vastasiko toiminta asukkaan toimintakykyä)

4. Huomioitiinko asukkaan yksilölliset kyvyt, ominaisuudet ja valinnat projektin aikana?

5. Vapaa kommentti/palaute opiskelijoille

Kiitos vastauksista!

Liite 2: Yhteisöllisyyden kyselylomake

Kyselylomake

Hannah Hatakka ja Roosa Hirvonen

Yhteisöllisyys

Tarkastelemme opinnäytetyössämme taideprojektia myös yhteisöllisyyden näkökulmasta. Yhteisöllisyydellä tarkoitamme yhteisöön kuuluvuuden tunnetta ja vastavuoroista suhdetta yhteisön muihin jäseniin. Opinnäytetyössämme pohdimme yhteisöllisyyden ja osallisuuden välistä suhdetta, sillä yhteisössä toimiminen lisää yksilön osallisuuden tunnetta.

1. Mitkä asiat projektissa tukivat/edistivät asumisyksikön yhteisöllisyyttä?

2. Olisiko projekti voinut edistää asumisyksikön yhteisöllisyyttä vielä enemmän? Millä tavoin?

3. Vapaa kommentti/palaute opiskelijoille

Kiitos vastauksista!